

VILNIAUS PEDAGOGINIS UNIVERSITETAS
PEDAGOGIKOS IR PSICHOLOGIJOS FAKULTETAS
EDUKOLOGIJOS KATEDRA

VILMA SUBAČIENĖ

**MOKYTOJŲ POŽIŪRIS Į SOCIALINIŲ ĮGŪDŽIŲ
UGDYMO PROBLEMAS**

Magistro darbas
(Edukologija: Švietimo vadyba)

Vadovas:
doc. dr. A. Žemgulienė

Vilnius, 2010

VILNIAUS PEDAGOGINIS UNIVERSITETAS
PEDAGOGIKOS IR PSICHOLOGIJOS FAKULTETAS
EDUKOLOGIJOS KATEDRA

TVIRTINU

**Edukologijos katedros vedėja
prof. habil.dr. M. Barkauskaitė
2010-02-**

**MOKYTOJŲ POŽIŪRIS Į SOCIALINIŲ ĮGŪDŽIŲ UGDYMO
PROBLEMAS**

Magistro diplominis darbas
Studijų programa: Švietimo vadyba 62407S104

Recenzentas
VPU PPF

2010-06

Vadovas
VPU PPF

doc. dr. A. Žemgulienė
2010-06

Atliko
PPF, Švietimo vadyba

Vilma Subačienė
2010-06

Vilnius, 2010

SAVARANKIŠKUMO PATVIRTINIMAS

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO MAGISTRO DARBO TEMA „MOKYTOJŲ POŽIŪRIS Į SOCIALINIŲ ĮGŪDŽIŲ UGDYMO PROBLEMAS“ SAVARANKIŠKUMĄ

Patvirtinu, kad įteiktas magistro darbo planas:

1. Atliktas savarankiškai ir nėra pateiktas kitam kursui šiame semestre ar ankstesniuose semestruose.
2. Nebuvo naudotas kitame Institute/Fakultete/Universitete Lietuvoje ir užsienyje.
3. Nedaro nuorodų į kitus darbus, jeigu jie nėra nurodyti darbe.
4. Pateikia visą naudotos literatūros sąrašą.

Vilma Subačienė

Tvirtinu

TURINYS

ĮVADAS	3
1. SOCIALINIŲ ĮGŪDŽIŲ SAMPRATA IR JŲ KLASIFIKACIJA.....	5
2. SOCIALINIŲ ĮGŪDŽIŲ UGDYMO VAIDMUO ATNAUJINTOSE BENDROSIOSE PROGRAMOSE.....	12
3. SOCIALINIŲ ĮGŪDŽIŲ ĮGIJIMAS IR TOLIMESNIS UGDYMAS.....	19
3.1. Bendrų socialinių įgūdžių ugdymo pratybų planavimo nurodymai.....	24
3.2. Socialinių įgūdžių ugdymo programos bei metodai, Lietuvos ir užsienio literatūroje.....	27
3.3. Programos „Žipio draugai“ , skirtos ikimokyklinio ir mokyklinio amžiaus vaikų socialinių įgūdžių ugdymui, analizė.....	36
3.4. Mokytojo vaidmuo ugdant mokinių socialinius įgūdžius.....	39
4. MOKYTOJŲ POŽIŪRIO Į SOCIALINIŲ GEBĖJIMŲ UGDYMO PROBLEMAS TYRIMAS	44
4.1. Tyrimo apžvalga.....	44
4.2. Respondentų apibūdinimas.....	45
4.3. Tyrimas - pradinių klasių mokytojų požiūris į socialinių gebėjimų ugdymo problemas.....	46
IŠVADOS.....	57
REKOMENDACIJOS.....	59
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	60
SANTRAUKA.....	62
PRIEDAI.....	64

ĮVADAS

Dažnai girdime, kad socialiniai įgūdžiai – neatskiriama mūsų gyvenimo dalis. Šiandieninėje spaudoje, pedagoginėje ir psichologinėje literatūroje kalbama apie būtinybę ugdyti socialinius įgūdžius. Ir nuo to, kaip sėkmingai bus ugdomi šie įgūdžiai pradiniam ugdymo etape, priklauso tolesnis vaiko gyvenimas.

Ką slepia pavadinimas socialiniai įgūdžiai? Jie apibūdinami kaip gebėjimas:

- sugyventi su kitais asmenimis bei jų grupėmis, užmegzti ir plėtoti tarpasmeninius ryšius, rasti kompromisus, mokėti spręsti problemas;

- mokytis, dirbti ir kurti kartu su kitais asmenimis, padėti jiems, įtikinti ir patraukti siekiant įgyvendinti bendrą tikslą;

- dalyvauti tautos ir bendruomenės gyvenime, rūpintis aplinka.

Į mokyklą ateiną vaikai sukaupę labai skirtingą socialinę patirtį. Vieni jų lanke priešmokyklinio ugdymo grupę, kiti – auklėti namuose; vieni vienturčiai, kiti – turi brolius ir seseris; vieni bendravę su bendraamžiais, kiti – tik su suaugusiais. Visa tai sąlygoja vaikų socialinių įgūdžių formavimąsi bei jų taikymą gyvenime.

Šiandieninės švietimo vadybos kaita skiriama į dvi pagrindines kryptis, tai individualizacija ir sociologija. Individualizacija skatina atkreipti dėmesį į individualias žmogaus savybes ir tuo remiantis individualizuoti darbą. Sociologija skatina mokėjimą bendrauti, mokymosi visą gyvenimą idėją, mokėjimą mokytis pačiam – susirasti informaciją, mokėti ją panaudoti, suvokti save, atrasti savo mokymosi tempą, turimas žinias panaudoti praktiškai. Mokykla yra antroji pagal svarbą ugdymo institucija po šeimos, daranti įtaką socialinei ir emocinei vaiko raidai. Atėjęs į mokyklą, vaikas patenka į bendruomenę, kurioje jau egzistuoja tam tikros nuostatos, jos ne visada sutampa su turimomis, namuose įskiepytomis elgesio taisyklėmis. Tai dažnai sukelia įvairių buvimo kolektyve, bendravimo problemų. Todėl yra kuriamos įvairios socialinės programos, kuriomis mokytojai galėtų naudotis ugdydami socialinius įgūdžius.

Svarbu, kad vaikas, patekęs į naują socialinę aplinką, žinotų čia veikiančias taisykles ir galėtų pats dalyvauti jas kuriant. Dažnai taisyklėse vaikai nusako tai, kas suaugusiems yra gerai žinoma ir atrodo savaime suprantama. Vaikai turi savo vertybių pasaulį, ir tegu žino, kad jo bus paisoma, o pats vaikas vertinamas kaip aktyvus kūrėjas. Taisyklės padeda vaikui suvokti, kad negalima daryti tik tai, kas patinka. Sukūrę savo klasės taisykles ir jų laikydamiesi, vaikai gali jaustis saugūs ir laisvi. Pagarbus elgesys su mokiniu ir jo nuomone – puikus suaugusiojo ir vaiko bendravimo pavyzdys. Mokytojo ir mokinio, tėvų ir vaikų

tarpusavio bendravimo stereotipai stebimi, perimami ir kartojami gyvenime. Šie aplinkinių elgesio pavyzdžiai svarbūs ugdant vaikų socialinius įgūdžius.

Gerai, kai į mokyklą atėjęs vaikas nori dirbti su kitais, padėti ir bendradarbiauti. Kitą kartą vaikai nenori dalintis savo darbo pasiekimais, džiaugiasi, kai visi nuopelnai tenka tik jiems. Taigi, gebėjimas būti, veikti kartu, toleruoti įvairius žmones tiesiog būtinas. Kaip tik bendra veikla sudaro sąlygas suprasti, įvertinti ir pripažinti kitus.

Šiandien mokykla ypač daug dėmesio skiria įvairių gebėjimų ugdymui, palankios ugdymuisi aplinkos kūrimui, demokratinių, pagarba ir supratimu grįstu santykių plėtojimui. Tačiau ar pakanka tik gerai organizuotos mokytojo veiklos? Nemažiau svarbu, kad tėvai ir pedagogai ugdant socialinius įgūdžius dalyvautų kaip lygiaverčiai partneriai ir dalintųsi atsakomybe už savo vaiko poelgius. O šiandien, deja, pagrindinė atsakomybės našta užkraunama mokytojui ir mokyklai. Tėvai dar dažnai nesusimąsto apie savo pareigas, kurias turėtų atlikti ugdydami vaikų socialinius įgūdžius. Vaikui netinkamai pasielgus gatvėje, dažnai išgirstame: „Ar tave taip mokė mokykloje?“ kartais patys tėvai klausia vaiko: „Ar tave taip mokė mokykloje?“ tėvai socialiniais įgūdžiais susirūpina tik tada, kai vaikai pradeda vartoti alkoholi, narkotikus, nesusidoroja su iškilusiomis problemomis ar jas sprendžia netinkamais būdais. Visuomenė mato pasekmes, o priežastys – stokojami socialiniais įgūdžiai.

Darbe bus nagrinėjamas socialinių įgūdžių ugdymas. Taip pat bus analizuojamos programos, kurios sukurtos tų įgūdžių ugdymui ir, kiek svarbūs socialiniai įgūdžiai vaiko gyvenime.

Tyrimo objektas: pradinė klasių mokytojų požiūris į socialinių įgūdžių ugdymo problemas.

Tyrimo problema: kaip ugdomi socialiniai įgūdžiai.

Tyrimo tikslas: nagrinėti socialinių įgūdžių ugdymo sampratą, bei pradinė klasių mokytojų požiūrį į socialinių įgūdžių ugdymo problemas.

Tyrimo uždaviniai:

1. Išsiaiškinti socialinių įgūdžių sampratą ir jų klasifikacija.
2. Išanalizuoti socialinių įgūdžių vaidmenį atnaujintose Bendrosiose programose.
3. Išanalizuoti lietuvių ir užsienio mokslinę literatūrą nagrinėjančią socialinių įgūdžių ugdymo problemą.
4. nagrinėti pradinio ugdymo pedagogų požiūrį į socialinių įgūdžių ugdymo problemas, bei atlikti klausimyno analizę.

1. SOCIALINIŲ ĮGŪDŽIŲ SAMPRATA IR JŲ KLASIFIKACIJA

Gyvename besikeičiančiame pasaulyje. Šiuolaikinė informacinė visuomenė žmogui kelia vis naujus reikalavimus, reikalauja ugdyti šiandienai būtiniausius įgūdžius. Kaip Meilė Lukšienė (2000) teigė, kad reikia ieškoti individo ir visuomenės bendrų lūkesčių, o tai būtų bendražmogiškosios vertybės, kurios kintant gyvenimui įgauna vis naujas formas, bet svarbiausia yra žmogaus žmoniškumas - jo esmė. Anksčiau didesnis dėmesys buvo skiriamas kuklumui, nuolankumui, paklusnumui, o dabar, žmonės siekdami išsilavinimo, karjeros, darbo, didelį dėmesį skiria aukštam savęs vertinimui, iniciatyvumui, gebėjimui būti lyderiu, komunikabilumui. Tikrovė nuolat kintanti, konfliktiška, neapibrėžta. Tokiame pasaulyje ir turės gyventi mūsų mokomi mokiniai. Kad jiems pasisektų, kad rastų savo vietą, nesukluptų, nepalūžtų, susidurdami su neišvengiamomis problemomis, išmoktų jas įveikti, nesugriaudami savojo "Aš", mes, suaugusieji, turime padėti.

Mokykla, atsižvelgdama į visus šiuos pokyčius visuomenėje, taip pat nuolat siekia permainų ir reformų, kurios matomos: keičiant ugdymo programas, ugdymo bei ugdymosi metodus, pasiekimų vertinimus ir kt. Kaip Meilė Lukšienė (2000) teigė išsiplėtė ir pagilėjo įvairūs metodai, kurie leidžia diferencijuoti bei individualizuoti darbą klasėje, bet tai yra akivaizdūs kaitos faktai kartu su bręstančiomis problemomis, nes per daug didelis dėmesys skiriamas asmeniui. „Stiprėjantis dėmesys asmeniui, neįjungiant sutelktinio, atsakingo rūpesčio aplinkos plačiąja prasme plėtote bei puoselėjimu, šiandien veda į stiprėjančius hedonizmo, malonumo gaudymo ir dažnai į nežaboto individualizmo reiškinius. (...) Antai kalbama, kad turėtume kiekvieną priimti tokį, koks jis yra, o čia pat kone visą gyvenimą grindžiame išskirtinumo ieškojimais; sakoma, kad iš viso vertinimas yra nepriimtinas, o čia pat skirstome ir visuomenę į elitą ir mases.“ (Meilė Lukšienė, Jungtys, V., 2000, p. 341). Tačiau visa tai daugiausiai susiję su pažintiniais ir akademiniais tikslais. Manoma, kad mokytojai vis dar per daug dėmesio skiria žinioms suteikti, o ne gyvenimo įgūdžiams, esminėms vertybėms, dorinėms nuostatoms ugdyti. Mokinių tėvai taip pat, net ir labai mylėdami savo atžalas, kartais siekia nepagrįstų, neatitinkančių vaiko galių ir reikalavimų lūkesčių. Praktiniam asmeninių bei socialinių įgūdžių ugdymui, socialinei veiklai šeimoje, mokykloje skiriama per mažai dėmesio. Kiekvienas žmogus daugybe gijų susijęs su šeima, draugais, visuomene. Ryšius su šiais žmonėmis lemia išsiugdytos asmeninės savybės ir socialiniai įgūdžiai, kuriuos pradėdame lavinti nuo mažumės. Lavinant socialinius įgūdžius, svarbus vaidmuo tenka tėvams, auklėtojams bei mokytojams.

XXa. ugdymas įvardijamas ne kaip žinių perteikimas vaikui, o kaip ugdytinio mokymas pačiam pažinti, atrasti, suvokti ir gebėti kritiškai vertinti, bei kūrybiškai tęsti ir plėtoti. Toks požiūris reikalauja iš mokytojo kruopštesnio pasiruošimo ugdant laisvą, savarankišką, demokratišką asmenybę, sugebančią būti atsakinga už save ir kitus.

Svarbu plačiau aptarti socialinių įgūdžių sampratą bei jų klasifikaciją.

"Gebėjimas – mokymosi/studijų išdavoje išlavintas atitinkamas gabumas, tam tikrų intelektualinio ir/ar fizinio pobūdžio veiksmų atlikimas konkrečioje veiklos srityje" (Laužackas R., Profesinio rengimo terminų aiškinamasis žodynas, 2005m., Kaunas: VDU, p. 13).

Psichologijos žodyne nurodoma, kad gabumai (bendrieji) – tai psichologinės asmenybės savybės, lemiančios sėkmingą jos dalyvavimą tam tikroje produktyvioje veikloje (Psichologijos žodynas, 1993m.).

„Gebėjimas (ability, competence) – fizinė ar psichinė galia atlikti tam tikrą veiksmą, veiklą, poelgį, mokėjimo prielaida ir padarinys. Kai turima mintyje, kad gebėjimas atsiranda ką nors išmokus, vartojamas mokėjimo terminas. Gebėjimo fizinis pagrindas – sveikata; psichologinis – gabumai, įgyti sugebėjimai, intelektas; pedagoginis – žinios, mokėjimai, įgūdžiai; socialinis - teisė veikti ir kt. Gebėjimo sąvoka apima minėtąsias“ (L. Jovaiša , Pedagogikos terminai, 1993m., Kaunas,. p. 62).

Galime teigti, kad gebėjimas yra vienas iš svarbiausių dalykų žmogaus gyvenime, dėl kurio žmogus mokosi, bendrauja, ieško įvairių ryšių ir t.t. Gebėjimai formuojasi įgimtais gabumais, jų dėka žmogus gali atlikti tam tikrus veiksmus. Bet kada gebėjimas tampa įgūdžiu? Ar tai yra vienas ir tas pats?

Įgūdis - tai mąstymo ir daiktinės, praktinės veiklos automatizuotas veiksmas, arba tiesiog mokėjimas, išlavintas iki automatizuoto lygio. Įgūdžiui susidaryti reikia veiklos pratybų. Kol jis išlavinamas, pereinama keletas fazių: nuo sąmoningos, tikslingos judesių kontrolės iki atitinkamos veiksmų automatizacijos (L. Jovaiša, 1993m.)

„Įgūdis – žmogaus sąmoningo veiksmo automatizuoti (sąmonės nekontroliuojami) komponentai, susiformavę sąmoningai mokantis to veiksmo.“ (G. Butkienė , A. Kepalaitė , 1996m., p. 175).

Apžvelgus apibrėžimus matome, kad įgūdis tai jau automatizuotas veiksmas, kuriam reikia nuolatinių sistemingų pratybų. Galime teigti, kad gebėjimas nuolatos sistemingai ir nuosekliai ugdomas pamažu tampa įgūdžiu – automatizuotu veiksmu.

Tarptautinių žodžių žodyne (Tarptautinių žodžių žodynas, 2001m.) socialiniai įgūdžiai apibūdinami, kaip socialus elgesys, kuris gali būti apibūdinamas kaip atitinkantis galiojančias

socialines normas, užtikrinantis savęs įtvirtinimo galimybių panaudojimą (elgesio; bendravimo; jausmų suvokimo; savikontrolės; streso įveikimo).

Pasaulio sveikatos organizacija (PSO) socialinius įgūdžius apibūdina taip: tai gebėjimai prisitaikyti visuomenėje ir elgtis pozityviai, individų gebėjimas veiksmingai susidoroti su kasdienio gyvenimo poreikiais ir problemomis, tai tokie gebėjimai, kurie jauniems žmonėms padeda išlaikyti psichinę sveikatą ir pasitikėjimą savo jėgomis, kai jie susiduria su gyvenimo realijomis. (R. Aškinytė, L. Bulotaitė, 2002m.).

V. Grakauskaitės ir N. Kropaitės (Moksleivių socialinių įgūdžių lavinimas, Žvirblių takas, 2004, Nr. 4) nuomone, socialiniai įgūdžiai – tai gebėjimas:

1) sugyventi su kitais asmenimis ir grupėmis, užmegzti ir plėtoti tarpasmeninius ryšius, ieškoti kompromisų, konstruktyviai spręsti konfliktus;

2) mokytis, dirbti ir kurti kartu su kitais, siekti bendro tikslo;

3) dalyvauti tautos ir bendruomenės kultūriniame, pilietiniame bei politiniame gyvenime, gerbti demokratinės visuomenės gyvenimo principus ir vertybes, rūpintis aplinka.

O Lietuvos respublikos švietimo ir mokslo ministerijos Pedagoginiame psichologiniame centre socialiniai įgūdžiai apibrėžiami, kaip verbalinio ir neverbalinio elgesio seka, kuri yra susijusi su aplinkinių žmonių elgesiu.

J. Pikūno ir A. Palujanskienės nuomone (2001), socialinė kompetencija – tai mokėjimas tinkamai sugyventi su kitais, sukurti patenkinamus, sėkmingus bei ilgalaikius ryšius, ne tik norėti padėti kitiems, bet ir stengtis tai nuolatos daryti.

L. Jovaiša (2001) svarbiausiais socialinio auklėjimo uždaviniais laiko:

1) drausmingumą;

2) darbinį auklėjimą;

3) ekonominį auklėjimą;

4) nacionalinį ir visuomeninį (tautinį, patriotinį) auklėjimą.

Jis žvelgia į drausmę kaip elementarią socialinio elgesio savybę, be kurios neįmanomas

nei protingas socialinis gyvenimas, nei asmenybės brandumas.

B. Bitino (2004) teigimu, pagrindiniu socialinio ugdymo tikslu laikomi tokie ugdytinių gebėjimai ir kompetencijos kaip:

- nusistatymas grindžiamas savitarpio supratimo bendravimu;

- tarimosi ir susitarimo dvasia taikiai ir konstruktyviai sprendžiant konfliktus;

- pagarba asmens orumui;

- tolerancija kitiems ir kitokiems (fiziniu, protiniu, religiniu, kultūriniu, socialiniu

požiūriais);

- be to, nusiteikimas vengti šališkumo, išankstinių nuomonių, prietarų, stereotipų, sąžiningumas, pareigingumas;

- gebėjimas imtis atsakomybės už savo sprendimus ir veiksmus;

- gebėjimas suvokti ir įvertinti kitų asmenų nuomonę, argumentuotai diskutuoti;

- taip pat gebėjimas apsispręsti renkantis tolesnę mokymosi ir rengimosi profesijai kryptį.

Gyvenimo įgūdžių programoje (V., 2004m.) yra išskiriamos 5 vaikų vystymosi sritys, tai: savimonė, priklausymas grupei, poreikiai, teisės ir atsakomybė, kasdienės situacijos, rizikos situacijos. Naudojant šią programą, pagal kiekvieną iš šių sričių yra ugdomi įvairūs socialiniai įgūdžiai. Visi socialiniai gyvenimo įgūdžiai skirstomi į:

- savęs pažinimo;

- bendravimo;

- bendradarbiavimo;

- sprendimų priėmimo;

- gyvenimo sunkumų įveikimo.

2005m. apklausos duomenimis (L. Braukylienė, „Baltijos tyrimų“ duomenimis, Žvirblių takas, 2008, Nr. 4), buvo išskirti Lietuvoje labiausiai vertinami įgūdžiai ir gebėjimai, kuriuos vaikas jau turėtų įgyti namuose, yra :

- darbštumas (90%);

- savarankiškumas (81%);

- atsakomybės jausmas (79%);

- tolerancija (61%);

- taupumas (51%);

- geros manieros (49%);

- ryžtingumas (41%);

- paklusnumas (25%);

- nesavanaudiškumas (24%);

- religingumas (20%) ()

Remiantis Charles and Helen Schwab Foundation tyrimais(2001), galima teigti, kad svarbiausi aspektai socialinių įgūdžių ugdyme - socialinių įgūdžių ir tarpusavio santykių ugdymas.

Socialiniai įgūdžiai pagal psichologę Laura J. Faazio-Griffith Baton Ružas (Luiziana) yra gebėjimas reaguoti tokiu būdu, kuris yra priimtinas visuomenėje ir yra priimtinas visiems

susijusiems asmenims. Socialinis įgūdžių mokymas padeda kiekvienam vaikui bendrauti su kitais vaikais. Svarbu, kad visų tipų vaikai būtų įtraukti į socialinių įgūdžių grupes, apimančias ir vaikus su spec. poreikiais.

Nijolė Sturlienė (2007) programoje „Tiltai“ socialinius įgūdžius skirsto ir juos apibūdina taip:

1) Sprendimų priėmimo - tai mokėjimas apibrėžti problemą, išsiaiškinti tikslą kurio siekiama, numatyti problemos sprendimo būdus, juos įvertinti bei išsirinkti tinkamiausią ir praktiškiausią. Tai atsakomybės prisiėmimas už sprendinius bei padarinius.

2) Problemų sprendimo - tai mokėjimas efektyviai spręsti problemas: įsisąmoninti problemą, atpažinti ir išreikšti jausmus, išsiaiškinti tikruosius poreikius ir norus, ieškoti problemos sprendimo ir jį priimti.

3) Kūrybiško ir kritinio mąstymo - sprendžiant problemas, ypatingai svarbus yra kritinis mąstymas, t.y. gebėjimas atskirti faktus nuo išankstinių nuostatų ir nuomonių. Kritinis mąstymas pasireiškia klausimų kėlimu, atsakymų paieška, nuomonių palyginimu ir sprendimų pasirinkimu. Taip pat numatoma tolimesnė eiga ir mokomasi iš patirties. Kūrybinis mąstymas yra laisvas, lankstus, nešabloniškas, atmetantis tai, kas akivaizdu ir įprasta, ir sutelkiantis dėmesį ne į vieną akivaizdžiausią sprendimo galimybę bet į įvairias.

4) Efektyvaus bendravimo - bendravimo įgūdžiai leidžia užmegzti ir išlaikyti draugiškus ryšius su aplinkiniais, išklaudyti kitų nuomonę ir tiksliai išreikšti savo mintis, suprasti kito jausmus ir elgesio motyvus.

5) Asmeninio bendravimo - tai gebėjimas pažinti ir įvertinti savo stiprybes ir silpnybes bei asmenybės ypatybes. Savęs vertinimas – tai kiekvieno žmogaus savęs vertinimas su turimu Aš vaizdu, emocinis to santykio išgyvenimas. Tai individo savęs paties, vietos tarp žmonių, savo savybių ir galimybių vertinimas. Nuo jo priklauso žmogaus santykiai su kitais, jo savikritiškumas, reiklumas sau, pasiekimai, požiūris į savo laimėjimus ir nesėkmes, jo savijauta ir elgesys.

6) Streso įveikimo - stresas yra natūralus gyvenimo reiškinys. Šiandien jis tampa kiekvieno žmogaus – kasdienybe. Stresas skatina veiklumą, išradingumą, netgi kūrybiškumą ir tobulėjimą. Tačiau per stiprus, dažnai pasikartojantis arba chroniškas jis gali sukelti įvairių ligų, lemti priklausomybių atsiradimą. Svarbu išmokti atpažinti stresą ir jį įveikti. Tam padeda mokymasis aiškiai ir teigiamai mąstyti, atsipalaiduoti, paramos ieškojimas ir teikimas, fizinės sveikatos puoselėjimas ir t.t.

7) Emocijų valdymo - visi emociniai išgyvenimai yra vidinė žmogaus gyvenimo dalis, kuri atitinka tą situaciją, kurioje jis yra, todėl jie nėra nei geri, nei blogi. Blogi gali būti

veiksmai, elgesys ar bendravimo situacija. Jausmų ir emocijų valdymo įgūdžiai apima tris procesus: atpažinimą, įsisąmoninimą ir išreiškimą. Jausmus galima atpažinti iš minčių, kūno pojūčių bei situacijos arba įvykių konteksto. Jausmų įsisąmoninimas paprastai yra susijęs su emocinės būsenos pavadinimu. Jausmai korektiškai išreiškiami vadinamaisiais Aš teiginiais.

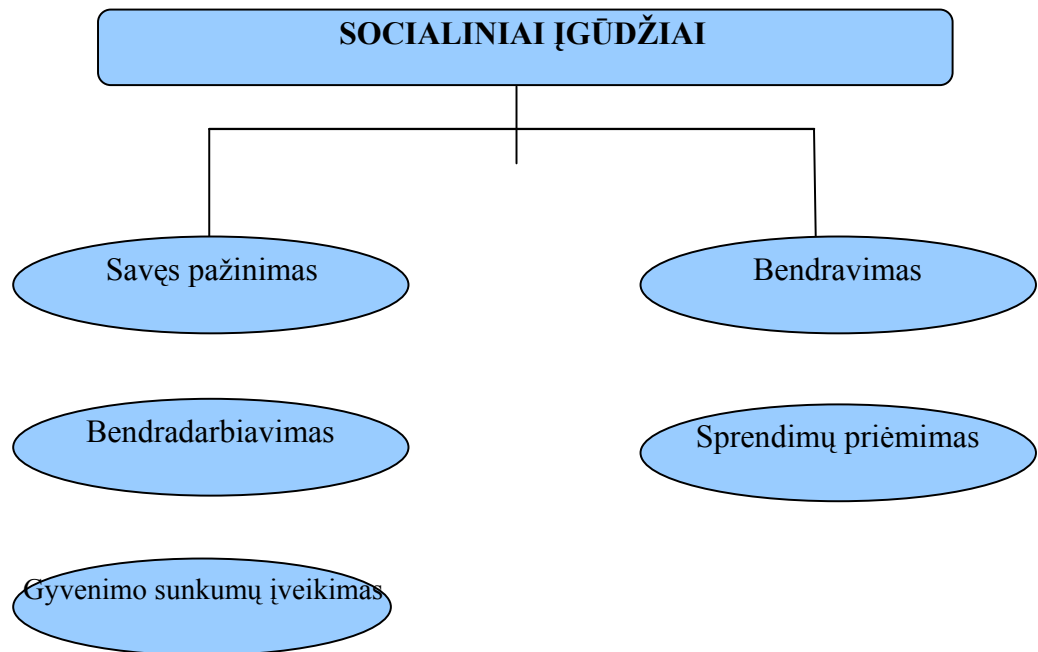
8) Empatijos – tai gebėjimas įsijausti į kito žmogaus savijautą, gyvenimą.

9) Gebėjimo atsisakyti - Tai įgūdžiai tinkamai pasakyti „Ne“ tada, kai norima tai pasakyti, kad kiti suprastų pasiryžimą atsisakyti. Tai pasipriešinimas spaudimui. Kai žmogus pasitiki savimi, jo atsisakymas skamba tvirtai, ryžtingai, bet kartu ramiai. Šis įgūdis šiandien vienas iš svarbiausių, kuris galėtų apsaugoti žmogų nuo netinkamų gyvenimo įpročių bei nelaimingų įvykių (kurių skaičiumi Lietuva užima pirmas vietas Europoje).

Peržvelgus ir išanalizavus literatūrą galima teigti, kad socialiniai įgūdžiai įvardijami, kaip gebėjimai, kaip tam tikros elgesio normos. Visur kartojasi panašus arba netgi toks pats įgūdžių skirstymas ir įvardijimas, pavyzdžiui toks, kaip:

- gebėjimas prisitaikyti visuomenėje,
- bendravimas,
- bendradarbiavimas,
- gebėjimas susidoroti su įvairiomis situacijomis,
- pasirinkti tinkamą problemos sprendimo variantą, mokėti spręsti konfliktus ir pan.

Taigi, remiantis šiais pastebėjimais ir įvairių autorių apibrėžimais, visus socialinius gebėjimus galima įvardinti, kaip socialinius įgūdžius (kalbant apie ugdomąjį procesą, kuris vykdomas mokyklose), ir išskirti bei sugrupuoti į 5 pagrindines grupes (schema 1), kurias apjungtų visus pagrindinius socialinius įgūdžius.

Schema 1. Socialinių įgūdžių skirstymas (Gyvenimo įgūdžių ugdymas. Pradinėse klasėse. V., 2004)

Nagrinėjant BP buvo pastebėta, kad socialinio ugdymo pagrindas yra humaniškumas, kuris susijęs su doriniu ugdymu. Jis teikia socialinį turinį atsakingumui ir tolerancijai, nes teigia pozityvų požiūrį į žmogų, į jo gyvybę kaip esminę vertybę, meilės ir pagarbos objektą. Psichologiniu požiūriu humaniškumo ugdymas – tai formavimas charakterio bruožų, apibūdinančių auklėtinio santykius su kitais žmonėmis (kolektyviškumas, gerumas, jautrumas, draugiškumas, sąžiningumas, rūpestingumas, reiklumas). Taigi, ir Lietuvoje, ir užsienyje, ir atnaujintose BP, socialinių įgūdžių ugdymui skiriamas labai didelis vaidmuo. Pasak Meilės Lukšienės „ (...) pastaruoju metu nemažai kalbama – apie informacinę, komunikacinę, besimokančiąją, atvirąją visuomenę. Visos jos minimos svarstant ugdymo klausimus, tačiau nepateikiant konkretno kiekvienos vaizdinio, todėl sunkoka susivokti, kokia tos besikuriančios visuomenės struktūra, o ne vienas kuris išsiskiriantis bruožas, kokia vieta individui, t.y. Kokia jos orientacija vyrautų: ar į individą, ar į visuomenę, ar į jų sąveiką.(...)XXa. Ugdymas kreipia dėmesį ne į moralinių normų deklaravimą, kas ilgainiui mokyklos praktikoje daugeliu atvejų išvirto ir išvirsta formalia, išviršine elgesio priežiūra, - o į autentiškumą, žmogiškos prasmės paieškas kiekviename ugdymo žingsnyje; į pažinimą, o ne vien žinojimą; į gebėjimą kartu gyventi, o ne tik bendradarbiauti; į žmogaus ir tautos bendrosios kultūros lygmenis, mentaliteto savimonę asmeniui ir visuomenei plėtojantis; pagaliau mokytis būti.“ (Meilė Lukšienė, Jungtys, V., 2000, p. 346; p. 371).

2. SOCIALINIŲ ĮGŪDŽIŲ VAIDMUO ATNAUJINTOSE BENDROSIOSE PROGRAMOSE

Pradinio ir pagrindinio ugdymo bendrosios programos (toliau – BP) nuosekliai plėtoja ankstesnių metų Bendrosiose programose suformuluotus ugdymo turinio pagrindus ir atliepia naujus švietimui iškilusius iššūkius – sparčią mūsų šalies socialinio ir ekonominio gyvenimo kaitą ir besiplečiančias galimybes įgyvendinti švietimo naujoves. (BP, 2008)

Peržvelgus BP labai ryškiai pastebimas socialinių įgūdžių integravimas į visus mokomuosius dalykus, o tai ir yra vienas iš pagrindinių tikslų. Taip pat yra išskirtos pagrindinės atnaujinimo kryptys. Tai yra – pagrindinių kompetencijų ugdymas. Iš kurių svarbiausias dėmesys skiriamas mokymuisi mokytis. Išsamiau paanalizavus mokomuosius dalykus matyti, kad jų turinys labiau siejasi su socialine ir mokinių gyvenimo aplinka. Būtent socialiniame ugdyme yra pabrėžiamas pilietiškumo ugdymas. Jis integruojamas į visu dalykų pamokas, taip pat ir į neformalųjį ugdymą bei mokyklos savivaldos veiklą. BP į socialinį ugdymą įtraukta ir integruojamoji ekonomika, ir verslumo programa. Šios programos yra įgyvendinamos per geografijos pamokas, matematikos bei technologijų pamokas.

Sudarant atnaujintas BP buvo remtasi vienu iš pagrindinių principų tai – aktualumas visuomenei ir mokiniui. Ugdymo turinys orientuojasi į tai, kad mokiniui reikia padėti pažinti save bei kitus. Reikia mokyti jį rasti atsakymus į rūpimus žmogaus gyvenimo klausimus. Taip pat reikia perteikti kultūros ir žmonijos pagrindus. Ugdymo turinys sudarytas taip, kad skatintų mokinių apmąstyti savo šalies bei pasaulio kultūrinio paveldo įvairoves, bendras viso pasaulio vertybes. Kad mokiniui būtų svarbu visa tai išsaugoti ir puoselėti. Taip pat atsižvelgiama į tai, kad mokinys ugdytųsi pagarbą savo šalies kultūrai, kad būtų tolerantiškas atsižvelgiant į fizinius, religinius, socialinius bei kultūrinius žmonių skirtumus. Ugdymo turinys privalo būti toks, kad ugdytų mokinių kaip mąstančią, aktyvią, kūrybingą asmenybę, pasirengusią visą gyvenimą mokytis, tobulėti ir prisidėti prie visos visuomenės tobulinimo.

Apžvelgus ugdymo tikslus ir laukiamus rezultatus matome pagrindinę - socialinę kompetenciją, kurią mokinys įgija, kai baigia pradinio ugdymo programą. Jos pagrindu mokinys suvokia pagarbą ir toleranciją įvairioms kultūroms, socialinių ir amžiaus grupių abiejų lyčių žmonėms, suvokia save kaip bendruomenės ir visuomenės narį, savo ir kitų pareigas bei teises.

Taip pat mokinys geba bendradarbiauti siekdamas bendro tikslo, geba spręsti konfliktus, stengiasi palaikyti draugiškus santykius, moka atjausti kitus ir jiems padėti.

Apžvelgus ugdymo sričių paskirtis, socialinis ugdymas labiausiai atsispindi kalbiniame ugdyme bei socialiniame ir gamtamoksliniame ugdyme. Kalbiniame ugdyme svarbus vaidmuo atitenka tam, kad būtų sukurtos prielaidos socialinei patirčiai įgyti ir plėtoti. Socialinio ir gamtamokslinio ugdymo paskirties esmė supažindinti mokinių su artimiausia socialine bei gamtine aplinka, kaip gyvena žmonės, kaip jų gyvenimas keičiasi, koks ryšys yra tarp gamtos ir žmonių, kaip siejasi praeitis, dabartis ir ateitis; padėti įgyti gebėjimus, kurie reikalingi norint pažinti pasaulį, jį tyrinėjant, taip pat bendradarbiaujant su kitais; išsiugdyti gebėjimus suvokti įvairią informaciją, ją tvarkant, analizuojant bei interpretuojant; gebėjimą taikyti jau turimas žinias bei patirtį; kritinio mąstymo gebėjimą bei problemų sprendimo; gebėjimą veikti; padėti ugdytis vertybines nuostatas: toleranciją aplinkiniams ir kitokiems, pagarbą gyvybei, išsipareigojimą ir atsakomybę už savo ir kitų gyvybę bei sveikatą, už viską, kas vyksta aplink mus.

BP numatytos integravimo galimybės:

į pradinio ugdymo turinį taip pat integruojamos prevencinės programos: gyvenimo įgūdžių ugdymo (2004), Alkoholio, tabako ir kitų psichiką veikiančių medžiagų vartojimo prevencijos (2006), Žmogaus saugos(2006), Rengimo šeimai ir lytiškumo ugdymo(2007) ir kitos.

Taip pat atnaujintose BP numatyta pradinio ugdymo(si) aplinka, kuri turi būti saugi bei estetiška, skatinanti mokinių ir mokytojų santykių kūrimą, kurie būtų grindžiami tolerancija: pabrėžiant kiekvieno mokinio, nepaisant jo socialinio bei ekonominio statuso, mokymosi sunkumų, lyties, rasės, tautybės, prigimties ar būdo ypatumų, vertingumą, ugdam pagarba kitos tautos, religinių įsitikinimų, rasės ar kultūros žmonėms, kuriant humaniškus santykius su kitais žmonėmis, kitomis klasėmis ir grupėmis, skatinant minčių ir nuomonių įvairovę, sudarant sąlygas skleisti mokinių kritiniam mąstymui ir kitoms intelektinėms galioms; skatinant pasitenkinimą bendrijos, bendruomenės priklausymui; kuriant ir puoselėjant tradicijas; kuriant darnius berniukų ir mergaičių santykius.

Apžvelgsime, kaip konkrečiai atsispindi kiekvieno dalyko turinyje socialinių įgūdžių ugdymas atsižvelgiant į penkias pagrindines išskirtas grupes:

Socialiniai įgūdžiai	Galimybės Bendrosiose programose
1. Savęs pažinimas	Etikos dalyko programoje numatomas vertybinis ugdymas kuris pasireiškia dviem pagrindinėmis kryptimis – humanizmu ir komunitarizmu. Pagrindinės humanistinės nuostatos yra šios:

dėmesio skyrimas asmens unikalumui, individualiam mąstymui, laisvei, kūrybingumui ir atsakingumo ugdymui. Pagrindinės komunitarinės nuostatos yra šios: bendruomeniškumas ir pagarba kitiems, tolerancija ir asmens teisių pripažinimas, tautinis tapatumas ir meilė Tėvynei, šeimos, tautos ir valstybės tradicijų bei vertybių puoselėjimas.

Taip pat šioje programoje numatyta padėti mokiniui ugdytis moralines nuostatas, mąstymą, teigiamas charakterio savybes, gyvenimo įgūdžius, tautiškumą ir pozityvų mąstymą su savimi, kitais žmonėmis ir aplinkos pasauliu.

Katalikų tikybos programoje numatyta ugdyti mokinio atvirumą Dievo pažinimui ir veikimui, atsakingai reikštis. Šio dalyko turinį pradinėse klasėse siekiama pritaikyti šiems vaiko poreikiams: saviugdai ir saugumui, bendravimui ir tikėjimo pažinimui bei krikščioniškųjų vertybių pritaikymui gyvenime. Mokiniai skatinami džiugiai ir dėkingai priimti juos supantį pasaulį, žmones ir savo pačių individualybę.

Stačiatikių tikybos programos turinyje numatyta ugdyti mokinių socialinę, pažinimo kompetenciją, bendrąją kultūrą. Taip pat siekiama, kad mokiniai ugdytųsi sąžiningumą, teisingumą, gailestingumą.

Evangelikų liuteronų tikybos dalyko turinyje, kaip labai svarbus dalykas, numatytas – draugystės, meilės, ištikimybės ugdymas.

Lietuvių gimtoji kalba. Šioje programoje didelis dėmesys skiriamas sakytinės kalbos ugdymuisi, mokymuisi suvokti mokslo populiariosios literatūros, periodinės spaudos ir kitų informacijos šaltinių svarbą, savarankiškai rasti reikiamą informaciją ir tikslingai ja naudotis.

Pirmoji užsienio kalba. Ankstyvasis ugdymas. Šios programos pagrindinis tikslas, kad mokinys išsiugdytų elementarią užsienio kalbos komunikacinę kompetenciją.

Matematikos programoje numatytas metakognityvinio

mąstymo ugdytas. Taip pat siekiama, kad mokiniai gerai suprastų pagrindines matematikos sąvokas ir procedūras, kad visi mokiniai pajustų matematikos grožį ir praktinę naudą.

Pasaulio pažinimas. Šios programos turinyje numatyta, kad mokiniai įgytų bendrą supratimą apie artimiausią gamtinę, socialinę bei kultūrinę aplinką, kad suprastų, kaip ši aplinka veikia žmogų ir jo gyvenimo būdą, kad ugdytųsi reikiamus gyvenimui gamtinėje, socialinėje bei kultūrinėje aplinkoje gebėjimus, pozityvią pasaulėvoką ir vertybines nuostatas. Numatytas pasitikėjimo savimi ir kitais ugdytas bei plėtojimas, siekiama, kad mokinys išmoktų būti atviru ir jautriu.

Dailė programoje siekiama nuosekliai ir patraukliai ugdyti dailės raiškos gebėjimus ir estetinę nuovoką.

Taip pat numatyta sudaryti sąlygas kūrybinėms galioms plėtotis. Stengiamasi, kad mokiniai lavintų savo kūrybiškumą gėrėdamiesi ir nagrinėdami grožio ir gėrio apraiškas. Siekiama, kad mokinys išmoktų pritaikyti dailės raiškos ir pažinimo gebėjimus mokymuisi kurti jaukią aplinką.

Technologijos. Ši programa numato ugdyti kūrybinius ir praktinius mokinių gebėjimus, padedančius orientuotis rinkoje kaip vartotojui.

Muzika. Šioje programoje siekiama plėtoti specialiuosius ir bendruosius gebėjimus, padėti įgyti išsilavinusiam žmogui būtiną muzikinę kompetenciją.

Šokis. Šioje programoje numatyta plėsti kinestetinės kūno galias, reikšmingas kasdieniame gyvenime ir reikalingas šokio raiškai. Siekiama padėti mokiniams kaupti ir plėtoti kūrybinę, estetinę ir kultūrinę patirtį bendraujant ir reiškiant save ir savo sumanymus šokio raiškos priemonėmis.

Teatro programoje numatyta padėti įgyti teatro kompetencijos pradmenis: pasitikėjimą, teigiamą savęs

	<p>vertinimą. Išmokti kūrybiškai reikšti savo mintis, jausmus, požiūrį. Ugdytis mokėjimą mokytis.</p> <p>Kūno kultūra. Pradinių klasių mokiniai labai imlūs ir judrūs, todėl šiuo amžiaus tarpsniu labai svarbu sudaryti sąlygas mokiniams patirti judėjimo džiaugsmą, skatinti juos būti fiziškai aktyviais. Sudaryti sąlygas išreikšti savo individualumui, saviraiškai, kūrybingumui. Ugdyti mokinių motyvuotą būti fiziškai aktyviu, pasitikinčiu savimi, gebančiu rinktis sveiką gyvenseną ir rūpintis savo kūno, bei sveikatos stiprinimu.</p>
2. Bendravimas	<p>Lietuvių gimtosios kalbos programoje numatyta padėti mokiniams įgyti komunikavimo ir kultūrinės kompetencijos pradmenis, gebėjimą bendrauti su bendraamžiais ir kitais savo aplinkos žmonėmis.</p> <p>Pirmoji užsienio kalba. Ankstyvasis ugdymas. Mokiniai mokomi suvokti užsienio kalbą, kaip tarpkultūrinio bendravimo priemonę.</p> <p>Matematikos programos turinyje numatyta skatinti mokinių bendravimą per dalyko pamokas.</p> <p>Pasaulio pažinimas. Šios programos turinyje siekiama išugdyti gebėjimus bendrauti ir bendradarbiauti, pripažinti ir gerbti kitus žmones, jų teises, toleruoti kitokią išvaizdą, elgseną, nuomonę, siekti dialogo, tarpusavio supratimo.</p> <p>Dailės programoje siekiama, kad mokiniai tobulindami savo meninę kompetenciją ir mąstymą, pagarbiai priimtų kitas kultūras.</p> <p>Šokio dalyko pamokose mokoma apmąstyti, aiškinti ir dalytis įgyta šokio patirtimi, išpūdžiais ir vertinimais.</p> <p>Teatras. Šio dalyko pamokose siekiama - per kokybišką patirtį skatinti dvasinį mokinių bendravimą, ugdyti pažinimo išgales, jomis pasinaudoti kultūriniame klasės gyvenime. Taip pat skatinama pažinti savo pačių ir kitų žmonių dvasinį pasaulį, elgesį, jų skirtumus.</p>

	<p>Kūno kultūra ugdytis bendravimo ir bendradarbiavimo įgūdžiams, puoselėti olimpinės sporto vertybes, tautinę savigarbą, patriotizmą, pilietiškumą.</p>
3. Bendradarbiavimas	<p>Etikos pamokose yra skatinamas mokinių refleksinis mąstymas, pasitikėjimas savimi, mokymasis bendradarbiauti ir drauge ieškoti atsakymų į rūpimus klausimus, išklausymas kitų ir sprendimas iškylančių problemų. Taip pat mokiniai skatinami ne tik perimti tradicines vertybes, bet ir įsisąmoninti, kokios moralinės ir pilietinės nuostatos svarbios gyvenant šių dienų pasaulyje ir kodėl jos yra svarbios kiekvienam iš mūsų.</p> <p>Katalikų tikybos pamokose ugdomas atidumas ne vien savo poreikiams, bet ir pagarba visuomenės bei kultūros vertybėms. Siekiama sudaryti tokias sąlygas, kad vaikai galėtų laisvai reikštis gerbdami kitų patirtį ir įsitikinimus. Taip pat jie mokosi artimo meilės, stengiasi užjausti kitus, padėti, dalytis su kitais, gerbti tiek vyresnius, tiek bendraamžius, nepaisant jų įsitikinimų ar padėties. Mokiniai pratinasi parodyti daugiausiai meilės tiems, kuriems jos labiausiai trūksta.</p> <p>Stačiatikių tikyba. Šiose pamokose mokiniai skatinami mokytis perimti krikščioniškas vertybes ir jomis grįsti santykį su Dievu, kitais, savimi, aplinka. Mokiniai mokosi veikti kartu su bendraamžiais.</p> <p>Evangelikų liuteronų tikyba. Čia skatinamas – globėjiskumas, gailestingumas, bendradarbiavimas.</p> <p>Lietuvių gimtosios kalbos programoje numatyta siekti pažinti savo tautos kultūrą. Mokiniai mokosi kalbėti bendrine lietuvių kalba, bendrauti su bendraamžiais ir mokytoju. pabrėžiamas svarbus įgūdis – mokėti klausyti ir suprasti.</p> <p>Matematikos pamokose siekiama ugdyti bendradarbiavimo gebėjimus.</p> <p>Pasaulio pažinimas. Čia numatyta tobulinti stebėjimo, tyrinėjimo bei supratimo savęs ir kitų žmonių įgūdžius. Tobulinamas savo vietos suvokimas bendraamžių grupėje ir</p>

	<p>bendruomenėje. Skatinama būti neabejingu tam, kas vyksta greta, rūpintis kitais.</p> <p>Dailės programoje numatyta skatinti mokinius dalyvavimui kultūriniame klasės ir mokyklos gyvenime.</p>
4. Sprendimų priėmimas	<p>Stačiatikių tikyba. Šių užsiėmimų metu mokiniai skatinami priimti morale ir taisyklėmis pagrįstus sprendimus.</p> <p>Matematikos pamokose siekiama įgyti tokią matematikos žinių, gebėjimų ir nuostatų visumą, kuri padėtų mokiniams spręsti savo kasdienio gyvenimo problemas, sėkmingai mokytis toliau, skatintų domėtis matematika.</p> <p>Pasaulio pažinimas. Čia numatytas sąžiningo ir atsakingo veikimo bei efektyvių problemų sprendimo ugdymas.</p>
5. Gyvenimo sunkumų įveikimas	<p>Etika. Svarbus konstruktyvistinis ugdymo požiūris pradinės mokyklos etikos pamokose. Remiantis juo vaikai patys kuria ir įprasmina „savo pasaulį“ ir santykius su aplinkiniais, geba kelti saviugdodos tikslus, mokytis iš patirties ir įvertinti savo pažangą. Mokiniai nuolat mokosi planuoti savo mokymosi veiklą, spręsti jiems kylančias problemas bei konfliktus.</p> <p>Evangelikų liuteronų tikyba. Ši programa numato atsakomybės už savo poelgius ugdymą.</p> <p>Pasaulio pažinimo programoje - tinkamai spręsti iškilančias problemas bei konfliktus.</p> <p>Technologijų pamokose - mokiniai skatinami bendradarbiaujant tarpusavyje, aptarti kasdienio gyvenimo aplinką, paaiškinti problemas, jų sprendimo galimybes, mokėti planuoti, organizuoti ir įgyvendinti projektus.</p>

Pastebėta, kad socialinių įgūdžių ugdymas yra vienas iš svarbių žingsnių ugdymo ir auklėjimo kontekste. Šie įgūdžiai vaikui reikalingi, kaip būsimam piliečiui sėkmingai prisitaikyti prie kintančių vertybių šiuolaikinėmis sąlygomis. Todėl labai svarbus uždavinys išsiaiškinti, kaip įgyjami socialiniai įgūdžiai šeimoje, o vėliai tobulinami ir ugdomi mokykloje.

3. SOCIALINIŲ ĮGŪDŽIŲ ĮGIJIMAS IR TOLIMESNIS UGDYMAS

Socialinius įgūdžius galima pavadinti, kaip verbalinio ir neverbalinio elgesio eigą, kuri yra susijusi su aplinkinių žmonių elgesiu.

Socialiniai įgūdžiai įgyjami stebint, atkartojant aplinkinių elgesį bei gaunant grįžtamąjį ryšį apie savo elgesio pasekmes. Labai svarbus vaikystės periodu įvairių žaidimų panaudojimas, nes jie padeda išbandyti naujus elgesio būdus. Įgūdžiai susiję su mus supančia aplinka, situacijos individualumu; taip pat su amžiumi, lytimi, būsena. Socialinė kompetencija įgyta vaikystėje yra susijusi su tuo, kaip žmogus prisitaikys prie aplinkybių vyresniame amžiuje.

Socialinių įgūdžių ugdymo vadovo programoje (Vilnius 2001) skiriami tokie reagavimo į situacijas būdai:

- 1) pasyvus,
- 2) agresyvus,
- 3) socialus (savęs įtvirtinimo) elgesys.

Pasyvus elgesys apibūdinamas kaip drovus elgesys, nepasitikėjimas savimi, apatiškumas; jis gali būti susijęs su įvairiais psichikos sutrikimais, žemu savęs vertinimu, pernelyg dideliu savęs smerkimu ir pan.

Agresyvus elgesys – tai ne tik fizinė ir verbalinė agresija, bet ir neigiamas bendravimas, nebendradarbiavimas, išūlus elgesys bei jo akivaizdus demonstravimas. Paprastai toks elgesys būna nemalonus kitiems. Ir agresyvus, ir pasyvus elgesys rodo nemokėjimą tinkamai elgtis ir gali neigiamai paveikti tolimesnį gyvenimą.

Socialus elgesys gali būti apibūdinamas kaip atitinkantis galiojančias socialines normas, užtikrinantis savęs įtvirtinimo galimybių panaudojimą.

Pradinių klasių mokytojai dažnai skundžiasi, kad vaikai mokykloje elgiasi netinkamai, agresyviai, nedalyvauja bendroje klasės bei mokyklos veikloje, trukdo per pamokas, ar kaip kitaip elgiasi. Daugelio specialistų nuomone, laikas, kuris yra skiriamas šioms ir įvairioms problemoms spręsti, būtų tinkamiau panaudoti šių dalykų prevencijai, t.y. jau pradėti nuo to, kad mokyti, kaip reikia tinkamai elgtis, kaip spręsti iškilusias problemas bei sunkumus, kaip elgtis įvairių konfliktų metu ir pan.

Nuolatinė ir nenutrūkstama vaiko socialinių įgūdžių raida prasideda jau nuo šešerių metų. Įgūdžiai vaikui augant pamažu gerėja, tik ne taip greitai ir kokybiškai, kaip norėtųsi.

Dauguma praktinių įgūdžių pakankamai geri jau nuo šešerių metų. Jie nuosekliai įgyjami gerokai anksčiau, nes vaikai jau nuo trejų metų nori būti savarankiški, patys apsiauti

batus, apsirengti, susitvarkyti darbo ir žaidimų vietą, padengti stalą ir palaipsniui išmoksta patys tai padaryti.

Berniukų ir mergaičių socialiniai įgūdžiai yra labai panašūs – ir vieni, ir kiti lengvai bendrauja su draugais, tačiau berniukai gal šiek tiek rečiau užjaučia draugus ar šeimos narius atsitikus bėdai, galbūt sunkiau tvardosi iškilus netikėtoms konfliktinėms situacijoms ir ne taip atsakingai vykdo pavedimus. Į šias berniukų savybes ypatingą dėmesį turėtų atkreipti mokytojai, nes jiems reikėtų padėdami išmokti, kaip pareikšti užuojautą, susivaldyti, tapti atsakingesniais.

Norint išugdyti tam tikrus socialinius įgūdžius reikia vaikus mokyti nuosekliai, prieš tai numatant tokio mokymo struktūrą.

Socialinių įgūdžių ugdymo vadovo programoje (Vilnius 2001), o taip pat ir programoje Tiltai (N. Sturlienė, 2007) struktūrinis mokymas apibrėžiamas, kaip mokymas, kuris vykdomas nuosekliai ir kurio metu naudojami tam tikri būdai. Pavyzdžiui socialinių įgūdžių mokyme naudojami šie būdai:

- 1) modeliavimas,
- 2) vaidmenų atlikimas,
- 3) grįžtamasis ryšys,
- 4) išmokto elgesio perkėlimas.

Kiekvieno išmokto įgūdžio yra mokoma nuosekliai, žingsneliais:

- 1) įgūdis demonstruojamas;
- 2) vaikai patys jį išmėgina žaisdami, vaidindami įvairias situacijas;
- 3) kiti grupės dalyviai bei vadovai dalijasi nuomone apie tai, kaip vaikui sekėsi – pagiria, paskatina jį (labai svarbu nuolat suteikti grįžtamąjį ryšį);
- 4) pagrindinis žingsnis nuolat skatinti mokinį panaudoti naujai išmoktą įgūdį gyvenimiškose situacijose (galima net ir sudaryti tam tikras situacijas, kad vaikas pabandytų tą įgūdį panaudoti).

Dabar pabandysim trumpai apžvelgti būdus, kurie naudojami siekiant ugdyti įvairius socialinius įgūdžius.

Modeliavimas.

Modeliavimas tai kaip - pavyzdys. Ką vaikas mato – tą dažniausiai ir daro. Modeliavimas gali būti intensyvus, nuolat stiprėjantis, arba pasyvus ir retėjantis. Akivaizdu, kad modeliavimas yra efektingas kaip naujų socialinių įgūdžių mokymo metodas. Nepaslėpsi ir to, kad žmonės nuolat mato ir stebi įvairiausių elgesį (tiek per TV, tiek ir realiame gyvenime – mokykloje, namie, gatvėje ir pan.), tačiau mėgdžioja ir perima toli gražu ne viską.

Be to, kai kurie žmonės išmoka tik kokio nors elgesio esant tam tikroms aplinkybėms, kiti – ne. Modeliavimo efektyvumą didina tam tikri kriterijai: žmogaus tam tikros savybės, modelio tam tikri ypatumai bei modeliavimo išskirtinės savybės.

Kadangi mokoma remiantis struktūriniu modeliu, tai tokioje grupėje modeliu dažniausiai būna vadovas. Todėl jis privalo išsiaiškinti tinkamiausius bei efektyviausius modelio priėmimo būdus.

Modelio ypatybės. Mokymasis efektyviausias būna tada, kai:

- 1) tinkamai, profesionaliai bei patraukliai demonstruoja tam tikrą elgesį;
- 2) stebėtojiui, tas kuris demonstruoja, yra autoritetas;
- 3) vadovas yra draugiškas ir paslaugus stebėtojo atžvilgiu;
- 4) yra tos pačios lyties, amžiaus, statuso kaip stebintis asmuo;
- 5) yra nuolat skatinamas už tinkamą elgesį (gauna kokį nors atlygį).

Modeliavimo ypatumai. Modeliavimas efektyviausias tada, kai:

- 1) demonstruojamas elgesys yra aiškus ir suprantamas (demonstruoja aiškiai ir detalai);
- 2) vykdomas nuosekliai - pradedama nuo lengviausio ir baigiama sudėtingiausiu įgūdžiu;
- 3) elgesys, kurio yra mokoma, kartojamas keletą kartų;
- 4) apima kuo mažiau nereikalingų, nereikšmingų detalių;
- 5) modeliais būna iš eilė keletas individų.

Stebėtojo (vaiko, mokinio) savybės. Modeliavimas tinkamiausias, kai jį stebintis žmogus, vadovas:

- 1) gauna užduotį pamėgdžioti modelį;
- 2) mėgsta modelį, kuris demonstruoja, ar yra draugiškai, pozityviai nusiteikęs jo atžvilgiu;
- 3) turi panašumų su modeliu;
- 4) gauna atlygį už tam tikrą pademonstruotą elgesį.

Vaidmenų atlikimas.

Vaidmenų atlikimą galima apibrėžti taip: „Tai tokia situacija, kai individo prašoma vaidinti – elgtis tam tikru būdu (ne taip, kaip jis yra įpratęs) neįprastoje, nebūdingoje tokiam elgesiui (vaidmeniui) aplinkoje“. (Socialinių įgūdžių ugdymo vadovas, Vilnius, 2001, 7p.). Vaidmenų atlikimo žaidimas, panaudojamas įvairiems mokymo tikslams, buvo naudojamas ir anksčiau. Manoma, kad šis būdas tikrai yra efektyvus. Tam, kad užtikrinti šio būdo

efektingumą ir įsitikinti, kad jis padės pakeisti jau turimą įgūdį reikia sudaryti tam tikras sąlygas:

- 1) turi būti suteikta galimybė vaikui rinktis - vaidinti ar ne;
- 2) vaidinant yra improvizuojama;
- 3) vaikas nuolat turi būti, skatinamas ar įvertinamas už atliktą vaidmenį.

Kaip ir modeliavimas, vaidmenų atlikimo būdas yra būtinas, tačiau nepakankamas elgesio keitimo struktūros komponentas. Jo poveikis (tam tikrų elgesio elementų išmokimas naudojant šią techniką) dažniausiai nėra ilgalaikis. Abu mokymo būdai, modeliavimas ir vaidmenų atlikimas, panaudojami padidinant mokymo efektyvumą, nes padeda žmogui sužinoti, ką ir kaip daryti; tačiau tam, kad žmogus savo elgesį iš ties pakeistų, tik modeliavimo bei vaidmenų atlikimo nepakanka: vaikas privalo žinoti, kodėl jis turėtų vienaip ar kitaip elgtis. Būtent todėl ne mažiau svarbus yra trečiasis struktūrinio mokymo komponentas – grįžtamasis ryšys.

Grįžtamasis ryšys.

Grįžtamąjį ryšį galima pavadinti kaip informacijos suteikimas apie tai, kaip vaikui sekėsi vaidinti, pabrėžiant, kiek jo elgesys sutapo su modelio elgesiu. Tai galėtų būti įvairūs pasiūlymai vaidmens atlikimo pagerinimui, paskatinimui, pvz., materialus paskatinimas, ir (ypač svarbu) socialinis paskatinimas – įvertinimas, pagyrimas.

Paskatinimu laikomas bet koks dalykas, kuris padidintų tikimybę, kad tam tikras elgesys kartosis. Yra išskiriamos 3 paskatinimo rūšys:

- 1) materialus paskatinimas (pinigai, saldumynai ir pan.);
- 2) socialinis paskatinimas (pagyrimas, teigiamas įvertinimas);
- 3) savęs paskatinimas – kai žmogus pats teigiamai vertina savo elgesį (kai pačiam žmogui patinka tai, kaip jis elgiasi).

Daugeliu atvejų materialus paskatinimas – vienintelis tinkamas mažų vaikų elgesio (bent jau pradžios mokykloje) paskatinimo būdas. Tačiau patirtis rodo, kad elgesys, kuris pasikeitė būtent dėl materialaus paskatinimo būdo, jo nesant, palaipsniui retėja ir išnyksta; tuo tarpu socialinis paskatinimas – tikriausiai vienintelis, kurį vaikas gauna jau ne mokymosi, žaidybinėse, o realiose gyvenimo situacijose. Būtent dėl šių priežasčių reikėtų stengtis materialų paskatinimą nuolat palaipsniui keisti socialiniu – t.y. palaipsniui nutraukinėti materialų skatinimą ir vis įvesti socialinį. Kitaip tariant, mokant svarbu pernelyg ilgai ar pernelyg daug neužsistėti su materialiu paskatinimu, nors jis bus neišvengiamas pradinėse mokymo stadijose.

Kad ir kaip stengtųsi pedagogai, bet tikrame gyvenime ne visada yra pastebimas ir palaikomas geras bei tinkamas elgesys; tėvai, mokytojai, draugai tokio elgesio gali ir neskatinti arba reikiamu metu jų gali tiesiog nebūti. Todėl tikimybės didės tik tuomet, kai naujai išmoktas

įgūdis pasireišk realiaame gyvenime, ir kai vaikas išmoks įvertinti savo pačio elgesį ir save apdovanoti (paskatinti). Tai ir yra vienas iš pagrindinių kiekvienos paskatinimų programos tikslas.

Paskatinimų tinkamumas taip pat priklauso nuo keleto dalykų: paskatinimo būdo, laiko, kiekio ir kokybės.

Paskatinimo būdas. Nors kai kurie dalykai daugeliui gali patikti pvz.: pinigai, skanumynai, jie gali būti ne visuomet tinkami – tai priklauso nuo tuo laiku esamų atskiro individo poreikių, savybių. Todėl pasirenkant paskatinimo būdą svarbu jį atkreipti dėmesį ir prireikus jį lanksčiai keisti.

Paskatinimo laikas. Paskatinama turi būti iš kart po tinkamai atlikto elgesio. Tai leidžia pakartoti prieš tai buvusį elgesį, todėl pavėluoto paskatinimo atveju atsiranda tikimybė, kad bus paskatintas ankstesnis netinkamas elgesys.

Paskatinimo kiekis ir kokybė. Kuo dažnesnis paskatinimas, tuo geresnis jo teigiamas poveikis. Bet yra vienas trūkumas – dažnas paskatinimas sukelia norą pakartoti norimą elgesį, tačiau neproporcingai jo didumui, o gerokai mažiau. Norimas elgesys bei paskatinimas už jį turi būti pakankamai dažnas.

Būtina, kad vaikas matytų ir suprastų ryšį tarp paskatinimo ir tam tikro elgesio, t.y. suprastų, už ką būtent jis yra apdovanojamas, giriamas ar pan.

Išmokto elgesio perkėlimas.

Ugdant socialinius įgūdžius pagal tam tikrą mokymo programą svarbu tai, kad vaikas mokėtų mokomą elgesį pritaikyti realiaame gyvenime, o ne tai, kad jis išmoktų vaidinti. Išmokto elgesio įtvirtinimas ir pritaikymas natūralioje, kasdienėje vaiko aplinkoje gali priklausyti nuo:

- 1) mokymosi aplinkos, priemonių, personalo;
- 2) paskatinimo rūšių;
- 3) užduočių instrukcijų.

Mokymosi aplinka, priemonės, personalas turi būti, kiek įmanoma, panašesnė į natūralią, vaiką supančią, gyvenimišką aplinką. Kuo įvairesnėje aplinkoje vyks mokymas, ir kuo įvairesnių situacijos modelių pamatys vaikas, tuo didesnė tikimybė, kad jis tikrai tai

pritaikys ir panaudos. Šio proceso tęstinumui labai svarbus paskatinimas realiame gyvenime. Tai galėtų padaryti mokytojai, tėvai, bendraamžiai ar pats vaikas.

Paskatinimo ryšys. Labai svarbu tai, kad paskatinimai nesibaigtų kartu su pradine mokykla, o nuolat ir nuosekliai tęstųsi toliau, iki kol vaikas baigs mokyklą. Tam turėtų būti naudojamos įvairios paskatinimų rūšys.

Užduoties instrukcija. Kuo aukštesnis išmokimo laipsnis, tuo didesnė tikimybė, kad išmoktas elgesys bus panaudotas realioje, gyvenimiškoje situacijoje. Kai yra mokoma daugiau nei vieno įgūdžio, svarbu, kad antrasis įgūdis bei jo forma nebūtų pateiktas tol, kol gerai neišmoktas pirmasis. Būtina nuolat vaikams paaiškinti, kur (kokioje situacijoje) jie galės panaudoti jau išmoktą įgūdį. Tai taip pat skatina pritaikyti tai, kas išmokta.

Taigi, socialinius įgūdžius vaikas pradeda įgyti jau nuo mažų dienų, augdamas šeimoje. Vėliau juos tobulina eidamas į darželį, o vėliau lankydamas pradinę mokyklą. Galima teigti, kad labai svarbus komponentas vaiko gebėjimų ugdyme bei ugdymesi yra aplinka, kurioje vaikas auga ir praleidžia nemažą savo laiko dalį. Trumpai apžvelgus, kaip vaikas mokosi iš aplinkos ir įgyja socialinius įgūdžius, svarbu paminėti ir supažindinti su keletu įdomesnių pratybų bei metodų, kurių dėka mokytojai galėtų tobulinti savo sugebėjimus ugdydami vaikų gebėjimus.

3.1. Bendrų socialinių įgūdžių ugdymo pratybų planavimo nurodymai.

Planuodami socialinių įgūdžių ugdymo pratybas, vadovai privalo atsižvelgti ir laikytis minėtų struktūrinio mokymo komponentų.

Remiantis Socialinių įgūdžių ugdymo vadovo programa (Vilnius, 2001), išskiriamos svarbiausios kiekvienų atliekamų pratybų socialinės dalys:

- vaidmenų žaidimas arba veikla, kuri yra konkrečiai susijusi su pratybų tema (žaidimas, piešimas, pasakojimo klausymas bei analizė ir pan.);
- tam tikro konkrečiau, atskiro įgūdžio mokymas (pagal toliau pateiktus žingsnius);
- įgūdžio žingsnių aptarimas, analizė bei modeliavimas;
- namų užduočių skyrimas bei aptarimas.

Žaidimų metu nuolatos stebimas vaikų elgesys tam tikroje situacijoje, kartu su vaikais ieškoma bendrų dalykų su gyvenimiškomis situacijomis, atkreipiamas vaikų dėmesys į tam tikrus pagrindinius situacijos komponentus, kurie panašūs kaip ir gyvenime. Toliau bus pateikiama keletas užduočių variantų, kurios reikalauja jau tam tikro rašymo įgūdžių laipsnio.

Jei vaikai neturi šių įgūdžių, vadovas gali užduotis modifikuoti pagal jų lygį: pakeisdamas piešimu, diskusija, pokalbiu ir pan.

Kai jau išsiaiškinamas žaidimo metu vaikų elgesio įgūdis, kurį reikėtų tobulinti, galima pereiti prie konkretaus struktūruoto įgūdžio ugdymo. Reikia skatinti vaikus aktyviai dalyvauti aptariant tą įgūdį, kad jie suprastų, kaip tai yra svarbu ir reikalinga, ir patys norėtų tą elgesį tobulinti. Taip pat būtina modeliuoti kiekvieną mokomą elgesį. Modelis gali būti tiek vadovas, tiek patys mokiniai. Kuo daugiau vaikų bus įtraukti vaidinti įvairias situacijas, tuo didesnė tikimybė, kad jie tai ką išmoks, pritaikys ir gyvenimiškų situacijų metu.

Namų darbų užduočių skyrimo pagrindinis tikslas – įtvirtinti tą įgūdį, kurio buvo mokoma pratybų metu, skatinti jį pritaikyti natūralioje aplinkoje. Namų darbai – svarbi mokymosi dalis, nes įgūdžiai formuojasi ir yra tobulinami kartojant, išbandant juos įvairiose gyvenimo situacijose: namuose, mokykloje, gatvėje (išmokimo perkėlimas). Namų darbai būtinai turi būti aptarinėjami naujo susitikimo metu. Tuomet grįžtamąjį ryšį to, kaip vaikams sekėsi suprasti ir pritaikyti tam tikrą mokyto elgesio komponentą, su kokiais sunkumais jie susidūrė, kaip jų galima buvo išvengti, gauna ir grupės vadovai, ir patys vaikai. Jei vaikui nepavyko atlikti namų užduoties, galima pasiūlyti jam užsiėmimo metu suvaidinti, parodyti, kaip jis tai darė, o paskui kartu su visa grupe išanalizuoti situaciją, pasiūlant sprendimo variantus. Labai svarbu kiekvieną kartą atkreipti vaikų dėmesį į pasyvų, agresyvų ir socialų elgesį (grįžtamasis ryšys). Namų darbai turi būti skiriami taip, kad skatinti išbandyti tą medžiagą, kurią buvo siūlomas išsiminti susitikimo metu. Užduotis namų darbams vadovai gali sugalvoti ir patys, nepamiršdami atsižvelgti į vaikų subrendimo lygį, suteikiant jiems nurodymus kur, kaip vaikai galėtų išbandyti mokomą elgesį.

Jei vaikai pratybų metu pavargsta, pradeda sunkiau sukaupti dėmesį, galima įterpti trumpus psichosomatinės veiklos pratimus. Tai leis vaikams atsipalaiduoti, prasimankštinti ir vėl sutelkti dėmesį į reikiamą kryptingą veiklą. Psichosomatinės veiklos pratimai gali būti atliekami ir užsiėmimų pradžioje (norint nuteikti grupę darbui), ir pratybų pabaigoje siekiant atsipalaiduoti. Pratimus vadovai gali pateikti savo nuožiūra, atsižvelgdami į vaikų poreikius konkrečioje situacijoje.

Vadovams dirbantiems pagal tam tikras programas, kurios skatina socialinių įgūdžių ugdymą, derėtų su mokomąja medžiaga supažindinti ir vaikų tėvus. Tai efektinga siekiant užtikrintumo paskatinimų tęstinumui, t.y., kad vaikai už tam tikrų įgūdžių taikymą būtų paskatinami ne tik to mokantis, bet ir už mokyklos ribų. Apskritai labai svarbu glaudžiai bendradarbiauti mokytojui su vaikų šeimomis, kad ugdymas nenutrūktų vien uždarius mokyklos duris. Reikia įtikinti ir tėvus, kad tai svarbu, reikalinga jų vaikams. Kad tai, ką daro

mokytojas nėra tuščia veikla ar paprastas žaidimas. Nes vaikas dažniausiai išsirenka sau autoritetą, kuris jam atrodo „naudingesnis“ tobulinant jo elgesį ir juo remiasi. Pavyzdžiui: jei vaikui naudingiau atrodo klausyti tėvų, kurie sako, kad į mokyklą eiti nėra svarbus gyvenime reikalas, o ne mokytojo, kuris bando įtikinti kitaip; tai vaikas ir pasirenka savo autoritetu – tėvus, kartu su jų vertybėmis ir nuostatomis. Ir tada mokytojui pakeisti vaiko nusistatymą yra beveik neįmanoma.

Remiantis Charles and Helen Schwab Foundation tyrimais(2001), galima teigti, kad svarbiausi aspektai socialinių įgūdžių ugdyme - socialinių įgūdžių ir tarpusavio santykių ugdymas.

Išmokti sėkmingai bendrauti su kitais, yra vienas iš svarbiausių aspektų vaiko ugdyme, kurie turi reikšmės rezultatams ateityje. Nors dauguma vaikų įgyja socialinius įgūdžius per pavyzdį, tyrimas aiškiai rodo, kad vaikams su mokymosi sunkumais (MS) sunku užmegzti ir palaikyti ryšį bendraujant su bendraamžiais. Buvo taip pat įrodyta, kad paaugliai su MS mažiau bendravo su draugais ir daugiau laisvalaikio praleido vieni, prie televizorių, kompiuterinių žaidimų, ir interneto. Tikrai ne visas jaunimas su MS patiria socialines problemas. Dažnai pasitaiko, kad pripažintas klasės vaikas: geras sportininkas, klasės komikas, artistas, ar žinantis triukų su kortomis, gali būti pripažintas nepaisant jo mokymosi sunkumų. Tada, taip pat, kai kurie vaikai, su ar be MS, dažnai gimsta tam, kad palengvintų gyvenimą tėvams - ir sau. Atrodo, kad jie ugdo socialinį supratimą nuo ankstyvos vaikystės, augdami jie parodo iš prigimties gerus "žmogiškuosius įgūdžius" - humorą, teigiamą požiūrį į gyvenimą, kitų supratimą bei savybes padedančias įgyti draugų. Bet daugeliui vaikų ir paauglių su MS, bendraamžių pritarimo trūkumas gali tapti labiausiai skausminga jų problemų. Kompiuteriai ir kalkuliatoriai gali padėti vaikams rašyme ir aritmetikoje, bet nėra jokios panašios technologijos, kuri padėtų jiems susitvarkyti su vienatve pertraukų metu, išvykoje ar kitų renginių metu. Jiems reikalingos socialinės kompetencijos.

"Socialinė kompetencija" šiame kontekste siejasi su tais įgūdžiais, būtinais efektyviam tarpasmeniniam funkcionavimui. Ji apima ir žodinį, ir nežodinį elgesį, kuris yra dažnai vertinamas ir sukelia teigiamą kitų vertinimą. Jaunimas neturintis socialinių gebėjimų dažnai mažiau sugeba negu kiti jų bendraamžiai, nesuvokia, kaip elgtis socialinėse situacijose ir mažiau žino apie tai, koks kitų požiūris į juos. Todėl, jie elgiasi nežinodami arba nepaisydami pasekmių. Tačiau dauguma linkę nežinoti savo vaidmens, suvokti save kaip kitų netinkamo elgesio „auką“. Todėl, jie neatsako už savo veiksmus, kaltindami kitus ar tiesiog " likimą", įvykius jų gyvenime. Ką jie jaučia yra perdėtas kritiškumas iš bendraamžių ir suaugusiųjų. Kad padėti jaunimui turinčiam socialinių problemų, svarbu suprasti kokiam lygmenyje jie

turi problemų ir kaip jų socialiniai sutrikimai susiję su jų mokymo sunkumais. Nesubrendimas daugelio vaikų su MS peržengia mokymosi sričių ribas įtakodami ir jų socialinį prisitaikymą. Komunikacijos įgūdžiai, ir žodiniai ir nežodiniai, taip pat turi socialinę reikšmę. Vaikai, kurie "neskaito" kūno kalbos ir veido išraiškų labai tikėtina, kad praleis svarbius signalus gyvenime, kurie yra matomi kitiems. Kad padėti vaikams ir paaugliams ugdyti socialinius įgūdžius ir skatinti socialinį pripažinimą, tėvai turėtų naudoti šiuos metodus:

- Klausyti vaikų su "trečia ausimi," t.y., aktyvus įsiklausymas, ne tik tai, ką žodžius, kuriuos jie sako, bet ir jų jausmus, kuriuos jie reiškia.

- Inicijuoti ir ugdyti socialinius įgūdžius namuose pavyzdžiui: kaip pradėti, palaikyti, ir užbaigti pokalbį; derybų menas; kaip tinkamai gauti tai, ko jūs norite ; kaip tinkamai pritarti, nebūnant per daug agresyviu; kaip sakyti ir priimti komplimentus; kaip reaguoti į bendraamžių erzimą; mokytis, kaip priimti konstruktyvią kritiką.

Nors kiekvienas jaunas asmuo yra unikalus, visi turi tą patį poreikį - pažinimas, pritarimas, ir priklausomybė.

Taigi, labai svarbu ne tik mokytojams bet ir tėvams naudotis kokia nors programa, ar metodais, tam, kad ugdytų vaiko socialinius įgūdžius. Ir nepamiršti, kad norint pasiekti geriausių rezultatų , reikia glaudžiai bendradarbiauti tarpusavyje. Apžvelgsime, kokios yra siūlomos socialinių įgūdžių ugdymo programos bei metodai, Lietuvos ir užsienio literatūroje.

3.2. Socialinių įgūdžių ugdymo programos bei metodai, Lietuvos ir užsienio literatūroje

Socialiniai įgūdžiai tobulėja tik tuomet, kai jie yra taikomi, o mokykla yra ir turi būti bendruomenės dalis, kuri sudaro palankias sąlygas jiems lavinti. Ugdymo proceso metu taikomi metodai ir būdai tiek socialiniu, tiek emociniu lygiu ugdo įvairius asmens įgūdžius. Nuo metodo ar programos pasirinkimo priklauso kokius įgūdžius ugdysime. Todėl labai svarbu su jais susipažinti ir mokėti pasirinkti tinkamą bei reikiamą savo mokiniams. Taigi, trumpai juos ir apžvelgsime.

Psichosomatinės veiklos pratimų pavyzdžiai (pagal - Socialinių įgūdžių ugdymo vadovas, pradinių klasių moksleivių įgūdžiams lavinti, Lietuvos respublikos švietimo ir mokslo ministerija Pedagoginis psichologinis centras, Vilnius, 2001, 11-12p.)

1) *Pagauk pelę.* Visi vaikai įsivaizduoja, kad kur nors patalpoje tupi graži balta pelė, kurią jie nori pagauti. Vadovui davus ženklą, visi vaikai tyliai, kad nenubaidytų, sėlina kiekvienas prie „savo“ pelės ir paima ją į rankas.

2) *Pasiek žvaigždes*. Vaikai atsitupia ir išsivaizduoja, kad virš jų žvaigždėtas dangus. Paskui lėtai stojasi, stiebiasi, tiesia rankas aukštyn manydami, kad nori pasiekti žvaigždę. Kartoti kelis kartus.

3) *Dirigentas*. Visi vaikai išsivaizduoja, kad jie – dirigentai. Skamba energingos muzikos garsai, vaikai diriguoja.

4) *Kaukės*. Vadovas prašo vaikų su mimikos pagalba apibūdinti savo šios dienos nuotaiką, taip pat nuotaiką, kuri dažniausiai apimdavo šią savaitę, liūdesį, pyktį, džiaugsmą, ir pan.

5) *Paukščiai*. Kiekvienas vaikas pasirenka kokį nors jausmą. Išsivaizduoja esąs paukštis, atitinkantis tą jausmą. Vaikšto po klasę bandydamas plasnoti taip, kad judesiai atspindėtų tą jausmą – linksmi, liūdnai ir t.t. kurį vaiką paliečia – tas tampa tokiu pačiu paukščiu.

6) *Pulsas*. Vaikai ir vadovas sustoja ratu, susikabina rankomis, vadovas pagal laikrodžio rodyklę paspaudžia ranką šalia esančiam vaikui, šis – kitam ir t.t. vaikų prašoma didinti tempą. Apėjus ratui, vaikams sakoma, kad tempas didėja.

Taip pat, dirbantiems pagal šią programą yra išskiriamos penkios kategorijos pratimų kompleksų, kurie padeda ugdyti tam tikrus gebėjimus.

Socialinių įgūdžių kategorijos:

1. Elgesys klasėje (mokykloje), (kaip klausytis; kaip paprašyti pagalbos; kaip padėkoti; kaip laikytis nurodymų; kaip dalyvauti pokalbyje; kaip nereaguoti į trukdymus).

2. Bendravimo įgūdžiai (kaip prisistatyti; kaip pradėti pokalbį; kaip baigti pokalbį; kaip ištraukti į bendrą veiklą; kaip žaisti; kaip prašyti; kaip pasisiūlyti padėti draugui; kaip pasiūlyti pagalbą suaugusiajam; kaip pasakyti komplimentą; kaip priimti komplimentą).

3. Jausmų suvokimo įgūdžiai (kaip pažinti ir išreikšti savo jausmus; kaip pažinti kito žmogaus jausmus; kaip parodyti, kad supranti kito žmogaus jausmus; kaip parodyti susirūpinimą kitu žmogumi; kaip suvaldyti savo pyktį; kaip elgtis, kai kitas žmogus pyksta; kaip išreikšti teigiamus jausmus; kaip save apdovanoti).

4. Savikontrolės įgūdžiai (kaip susivaldyti; kaip paprašyti leidimo; kaip elgtis, kai tave erzina, ir kaip išvengti muštynių; kaip spręst problemas; kaip pripažinti elgesio pasekmes; kaip elgtis, kai tave kaltina).

5. Streso įveikimo įgūdžiai (kaip įveikti nuobodulį; kaip išsiaiškinti sunkumų priežastis; kaip išreikšti nepasitenkinimą; kaip reaguoti į reikiamą nepasitenkinimą; kaip reaguoti į nesėkmę; kaip elgtis, kai jautiesi atstumtas; kaip reaguoti, kai tau sako „Ne“; kaip pasakyti „Ne“; kaip atsipalaiduoti; kaip apsispręsti).

Programa pakankamai plati ir aprėpianti daugybę gebėjimų būtinų kasdienybėje. Šioje programoje labai išsamiai pateikiami kiekvieno užsiėmimo aprašymai. Taip pat aprašymuose pateikiamos nuorodos ir metodai kuriais mokytojai galėtų remtis siekiant įgyvendinti vieną ar kitą užsibrėžtą tikslą. Vienas iš svarbių pastebėjimų tas, jog šioje programoje kiekvieno užsiėmimo pabaigoje pabrėžiamas – namų darbų skyrimas, o užsiėmimų pradžioje – namų darbų aptarimas. Taigi, galima būtų teigti, kad kuriant šią programą buvo laikomasi socialinių įgūdžių pratybų planavimo nurodymų, kurie buvo aptarti prieš tai aprašytame skyrelyje.

Dar viena Lietuvoje pateikiama programa tai - „**Gyvenimo įgūdžių ugdymo programa**“ (Vilnius, 2004m.). Ši programa suskirstyta į kelias dalis, kurios skirtos: ikimokyklinukams, pradinėms klasių mokiniams, viduriniojo amžiaus mokiniams bei vyresniojo amžiaus mokiniams. Dirbant pagal šią programą išskiriamos pagrindinės darbo taisyklės, tai : konfidencialumas, pagarba, aktyvus klausymasis, parama, teisė būti išklausytam, teisė nedalyvauti.

Vienas iš svarbių aspektų išskiriamų šioje programoje tai – Aktyvaus mokymo metodai. Būtent šioje programoje, aprašant užsiėmimų eigą bei turinį, siūlomi naudoti tokie Aktyvaus mokymo metodai:

1. „Minčių lietus“.
2. „Blyksnis“
3. „Norų – nenorų“ metodas.
4. „Koncentrinių ratų“ metodas.
5. „Burbulų dialogas“.
6. „Interviu“.
7. „Stebėjimo metodas“.
8. „Nurodymai stebėtojams“.
9. „Rašymas“.
10. „Laisvasis rašymas“.
11. „Dešimties minčių esė“.
12. „Penkių minučių esė“.
13. „Dvipusis dienoraštis“.
14. „Trijų dalių dienoraštis“.
15. „Trijų žingsnių interviu“.
16. „Diskusijų“ metodas.
17. „Paskutinis žodis – mano“.

18. „Apskritasis stalas“.

19. „Pamąstykite, pasiskirstykite poromis, pasidalykite“.

Ši programa naudinga mokytojui, nes ji siūlo pirmiausiai išsiaiškinti mokinių poreikius, kokių žinių jiems trūksta, kokių įgūdžių, kokie klausimai juos labiausiai domina, kokios problemos kyla ir pan. Išsiaiškinę mokinių poreikius bei lūkesčius, mokytojai užsiėmimus gali modifikuoti, skiriant daugiau dėmesio toms sritims, kurių reikia mokiniams. Taip pat jie gali panaudoti ir sukurti savo pratimų, kurie būtų naudingi ir įdomūs užsiėmimų metu. Plačiau apžvelgsime vieną iš šios programos dalių, tai „Pradinių klasių mokinių“ socialinių įgūdžių ugdymas.

Programa „*Gyvenimo įgūdžių ugdymas. Pradinėse klasėse*“ (Vilnius, 2004m.) išskiria taip pat penkias socialinių įgūdžių ugdymo kategorijas, tai:

1. Savimonė (klausausi tylos; veidai; perduok kaukę; suvaidink; aš esu ypatingas, nes...; pasikalbėkime apie tave; situacijos sprendimas).

2. Priklausymas grupei (artimų žmonių ratas; nekreipiu dėmesio; draugystė; nuvesk aklą; naujokas klasėje; klaidos).

3. Poreikiai, teisės ir atsakomybė (mano tikslas; kuo norėčiau būti užaugęs; šeima; gerų santykių receptas; padėsiu sau ir kitiems; pasižadėjimas; baimė).

4. Kasdienės situacijos (geriausia išeitis; išraiškingi veidai; pamėginkime derėtis; konfliktas; išreikš netektį; pamėginkime padėti; mano baimė).

5. Rizikos situacijos (rizikos simboliai; saugiausia vieta; aš galiu...; paslaptis; man daroma įtaka).

Kiekviena iš jų ugdoma remiantis penkiais pagrindiniais gebėjimais: savęs pažinimas; bendravimas; bendradarbiavimas; sprendimų priėmimas; gyvenimo sunkumų įveikimas. Kiekvienos kategorijos pradžioje pateikiami aprašymai, kokie gebėjimai bus ugdomi vienos ar kitos kategorijos vykdymo metu. Taip pat pateikiami išsamūs užsiėmimų aprašymai su pasiūlytais darbo pratimais, kaip reikėtų ugdyti tam tikrus gebėjimus. Kai kurie iš jų paminėti prie kategorijų išvardijimo. Manome, jog programa sukurta atsižvelgiant į vaikų amžių ir pritaikyta jų poreikiams bei gyvenimo kasdienybei. Šios programos užsiėmimai taip pat sudaryti nuosekliai, turi pradžią, eigą ir apibendrinimą. O tai ir yra vienas iš svarbiausių punktų dirbant su vaikais – gauti grįžtamąjį ryšį.

Ankstyvosios prevencijos *programa „Iveikiame kartu“* skirta 5 – 9 metų vaikams. Tai į vaiko ir šeimos socialinių įgūdžių ugdymą orientuota pirminės narkomanijos prevencijos programa, padedanti ugdyti vaikų atsparumą neigiamai aplinkos įtakai.

Įsitraukę į programą, atlikdami žaismingas užduotėles, vaikai mokosi susivokti savo jausmuose, išvelgti sunkius jausmus sukėlusias priežastis, rasti išeitis kebliose situacijose. Siūlomos problemos labai aktualios priešmokyklinio amžiaus vaikams ir pirmaklasiams:

- kaip pasijusti gerai bendraamžių grupėje;
- kaip susidraugauti;
- kaip išsaugoti draugystę;
- ar visas paslaptis dera saugoti;
- kaip išvelgti problemą;
- kaip ją spręsti;
- kaip rasti tinkamą išeitį;
- ką daryti, jei prie tavęs priekabiauja;
- kaip pasakyti „ne“;
- kaip priimti nesėkmę;
- ką daryti, jei pasielgei netinkamai.

Programa „Įveikiame kartu“ padeda tėvams ir pedagogams būti greta vaiko šiuo pilnu iššūkių jo gyvenimo laikotarpiu. Tėvams ir pedagogams pateikiami paaiškinimai, su kokiomis problemomis ir kodėl susiduria vaikai, kokie būdai padeda jiems tas problemas sėkmingai įveikti. Aptariama, kaip pasiūlyti vaikui jam skirtas užduotėles. Pedagogai sužino šio amžiaus vaikų emocinių ir elgesio problemų ankstyvosios prevencijos būdus, sukuria prielaidas vaikams sėkmingai ugdytis socialinę kompetenciją, įveikti sunkumus ir gerai jaustis.

Vienas iš įdomesnių užsienyje siūlomų metodų, socialiniams įgūdžiams ugdyti - **„Karšta varlių veikla“**.

Laura J. Faazio-Griffith Baton Ružas (Luiziana) siūlo socialinių įgūdžių ugdymo metodą skirtą pradinių klasių vaikams, kuri vadinama „Karšta varlių veikla“. Ši veikla, padės pradinių klasių vaikams identifikuoti ir įvardinti jausmus.

Karštai varlių veiklai reikalingos priemonės: magnetofonas ir kasetė su muzika; penkios skirtingo dydžio dažytos plastmasinės varlės, ant kurių parašyta po vieną jautrų žodelį (t.y. piktas, ramus, liūdnas, laimingas, išsigandęs). Amžiaus grupė: 3-ių ir 4-ų klasių mokiniai (8-10 metų).

Šiandien vaikai jaučia didžiulį stresą šeimose, todėl įsitraukia į gaujas. Kadangi, stresus sukeltantys faktoriai, vaidina pagrindinį vaidmenį vaikų gyvenimuose, svarbu juos mokyti bendrauti su aplinkiniais. Socialinė įgūdžių grupė leidžia vaikams išmokti naujų įgūdžių, kuriuos jie gali panaudoti namuose bei klasėje.

Vaikams grupėje yra pateikiamas įgūdis, o tada suteikiama galimybė jį lavinti. Karšta Varlių Veikla - jausmų identifikavimas ir įvardinimas. Šią veikla reikėtų panaudoti 2 kartus per savaitę, kad padėtų grupės nariams identifikuoti jausmus. Šios veiklos tikslas yra – mokyti grupės narius atpažinti, suvokti, įvardinti jausmus per savo patirtį. Grupė vadovas turi suformuoti iš grupės narių ratą. Kiekviena varlė yra duodama kokiam nors grupės nariui, skirtingose rato vietose. Grupė vadovas paleidžia muziką, varlės yra perduodamos pagal laikrodžio rodyklę šalia stovinčiam grupės nariui, greitu tempu tarytum jos būtų karštos. Vadovas sustabdo muziką ir, vaikas, pas kurį atsirado „karšta varlė“, turi papasakoti savo patirtą istoriją apie jausmą, kuris yra užrašytas ant varlės. Kai baigia pasakoti visi tie, kurie turėjo varles, muzika vėl įjungžiama.

Veikla yra tęsiama tol, kol kiekvienas grupės narys gauna galimybę papasakoti savo istoriją apie jausmą. Grupės vadovas turi garantuoti, kad grupėje būtų palanki atmosfera ir vaikas jaustųsi nesuvaržytas pasakodamas savo istoriją. Ši veikla nėra skirta užsiėmimų pradžiai. Turi būti išsiugdytas pasitikėjimo ir autonomijos lygmuo tarp narių ir vadovo. Ši veikla gali pasirodyti sudėtinga, jei dalyviai yra skirtinguose ugdymosi ir mokymosi lygmenyse.

Šios veiklos privalumai tokie, kad padeda dalyviams klausytis ir aktyviai dalyvauti veikloje bei atviroje diskusijoje apie jų jausmus per asmeninę patirtį. Grupės nariai sužino, kad yra būdas kaip tinkamai ir teigiamai išreikšti jausmus. Be to, grupės nariai pasijunta nevieniši, kadangi kiekvienas grupės narys kažkada jautė tą patį.

Žaidimas yra vaiko kalba, o žaislai – žodžiai; žaidimu vaikas išreiškia slapčiausias ir drąsiausias savo svajones, bet taip pat žaidimas padeda atsikratyti slogių, nemalonių išgyvenimų. Žaidimas „auga“ kartu su vaiku ir tuo pat metu žaidimas plėtoja vaiko psichofizinį potencialą (Taylor de Faoite, 1988).

„Žaidimas (I. Kaffemanienė, I. Burneckienė, Specialiųjų poreikių vaikų žaidimo gebėjimų ugdymas, Šiauliai, 2001, 7p.)– svarbus asmenybės raidos veiksnys, psichinės sveikatos rodiklis.“ Taigi, ši veikla taip pat padeda ugdyti ir socialinius įgūdžius, kaip ir beje darbas grupėse. Trumpai apžvelgsime *žaidimo struktūrą bei ką lavina grupė*.

Remiantis Irenos Kaffemanienės ir Irenos Burneckienės mintimis (Šiauliai, 2001) galime teigti, kad psichologai ir pedagogai seniai atkreipė dėmesį į *žaidimą* kaip ugdymo(si), vystymosi kokybės vertinimo bei terapijos priemonę. Yra netgi standartai pagal kuriuos stebint ir vertinant vaiko žaidimą, galima nustatyti normalią arba vėluojančią žaidimų raidą; vaiko žaidimų raidos lygis informuoja apie paties vaiko raidos ypatumus.

Žaidimo struktūra.

Geras vaidmenų žaidimas iš esmės yra kūrybinė, komunikacinė veikla, ne tik teikianti vaikui malonių emocijų, bet ir reikalaujanti ne mažai dvasinių jėgų, socialinių žinių, mokėjimo bendrauti, susitarti ir siekti bendrų tikslų.

Žaidimo struktūroje svarbiausiais elementais yra vaidmuo; iš vaidmens parinkimo išplaukia žaidimo siužetas, turinys, veiksmai. Žaidime kuriama įsivaizduojama situacija (tikrovės sritis) reikalauja gebėjimo matyti simbolius. Simbolizavimas atskleidžia žaidimo turinį: tai gali būti žaidime atspindimi realūs reiškiniai (žmonių darbas, tarpusavio bendravimas ir t.t.), arba, tai yra tik įsivaizduojama, iliuzinė tikrovė.

Žaidimai yra svarbūs vaikų socialinei, emocinei, intelektinei reidai; tai natūrali raidos nustatymo priemonė ikimokykliniame ir kartu pradiniame amžiuje, veikla, kurios kontekste sprendžiamos ir tobulinimo problemos.

Žaidimas kaip terapija, o šias funkcija lemia poveikių vaiko asmenybei turtingumas. Žaidime dalyvauja visa besiformuojanti vaiko asmenybė: jo pažinimo procesai, valia, jausmai, poreikiai, interesai; žaidime vaikas aktyviai dalyvauja, kalba, panaudoja turimas žinias žaidimo tolimesnei eigai. Todėl žaidimas yra kūrybiškumo, intelektinių, kalbinių gebėjimų ir elgesio bei jausmų ugdymo mokykla.

Labai svarbu dirbant su mokiniais nepamiršti panaudoti ir **grupinio darbo būdų**, nes ši veikla tobulina tarpusavio bendravimo įgūdžius, mokėjimą tartis ir susitarti, gebėjimą rasti ir priimti bendrus sprendimus ir pan.

Remiantis Vaivos Grakauskaitės ir Neringos Kropaitės mintimis (Moksleivių socialinių įgūdžių lavinimas, 2004, Žvirblių takas Nr. 4), galime teigti, kad dirbant su moksleiviais, svarbu skirti pakankamai dėmesio tiek bendravimui grupėje, tiek atskirų grupės narių elgesiui, t.y. lavinti vaikų teigiamas asmenines savybes ir socialinius įgūdžius.

Grupėje lavėja šie socialiniai įgūdžiai:

- gebėjimas bendrauti (verbaliniai ir neverbaliniai įgūdžiai);
- gebėjimas bendradarbiauti;
- gebėjimas spręsti konfliktus ir ieškoti kompromisų;
- gebėjimas vadovauti;
- socialinė atsakomybė;
- tolerancija.

Susan Jindrich (2007/04/04) teigia, kad vaikai tobulėja vystymosi stadijų eigoje, tuo pat metu ugdydamiesi socialinius įgūdžius. Ji pateikia tokias vystymosi stadijas:

1. Savęs kaip individo ir kaip šeimos dalies prasmės suvokimas

Panaudokite veidrodžius savo vaikui, kad jis/ji pats save pamatytų. Padrąsinkite savo mažą vaiką kalbėti apie jo/jos šeimą. Paklauskite savo vaiko jo/jos ką mėgsta ir nemėgsta. Dažnai kreipkitės į vaiką vardu. Palaikykite savo vaiką ir rodykite jam/jai daug švelnumo. Viską darykite kartu, kaip viena šeima.

2. Pasitikėjimo vystymasis.

Sukurkite šiltą, palankumą ugdančią aplinką. Tesėkite savo pažadus. Būkite nuoseklus. Kalbėkite su vaiku ir klausykite jo, kaip jis kalba apie save. Nuolat skatinkite savo vaiką.

3. Mokymasis atsiskirti nuo tėvų.

Jei jūsų vaikas rėkia ir verkia, kai jūs išvykstate, likite kelioms minutėms ir paskatinkite, kad jis/ji ištrauktų į kokią nors veiklą su auklėtoja, tada nepastebimai išeikite pro duris. Tai vieniems tėvams sunku, o kitiems lengva. Jei jums tai sunku, pabandykite nejaudinti savo vaiko, prie vaiko jūsų elgesys turėtų būti negąsdinantis – būkit linksmi, atsisveikinkite su vaiku, ir išeikite laimingas, net jei jūs viduje ir būtumėte liūdnas.

4. Stebėjimas per atstumą kaip žaidžia kiti vaikai.

5. Žaidimas šalia kitų vaikų, bet ne su jais.

6. Žaidimas su kitais vaikais.

Pakvieskite kitą vaiką į savo namus žaisti su jūsų vaiku. Jūsų vaikas žais su kitais vaikais, kai jis ar ji bus pasiruošęs.

7. Dalinimasis ir keitimasis paeiliui.

Pokalbis su jūsų vaiku apie pasidalinimą ir eiliškumą. Jūs namie keičiatės paeiliui su savo vaiku. Padrąsinkite savo vaiką kalbėti apie jo/jos jausmus, kai kiti su jais bendraus grubiai. Žaidimai, reikalaujantys eiliškumo.

8. Nuomonių ir norų išreiškimas.

Padrąsinkite savo vaiką išreikšti žodžiais jo/jos poreikį. Dažnai klauskite savo vaiko nuomonės. Perskaičius vaikui kokią nors istoriją, paklauskite jo/jos nuomonės apie įvykius ar veikėjų charakterius šioje istorijoje. Aptarkite tikras gyvenimo situacijas – klauskite vaiko nuomonės apie tai, kaip reiktų pasielgti tose situacijose.

9. Naudokite žodžius konfliktams spręsti ir ugdyti emocijų kontrolę.

Padrąsinkite kalbėti apie jausmus, kai kitas vaikas pastumia, yra grubus, ar sugadina darbą, ties kuriuo dirbo vaikas. Panaudokite situacijų pavyzdžius ir paklauskite vaiko, kaip jis ar ji išspręstų tą situaciją. Padėkite primindami vaikui, kad panaudotų tinkamus žodžius tinkamoje situacijoje. Žaiskite žaidimus, naudodamas balso tono keitimą – pakeltą, paskui ramų. Pabandykite tiesiog būti šalia, bet nesikišti į esamą situaciją nebent tai būtų būtina.

Kalbėkite ramiu tonu, kad vaikas gali turėti vietą, kurioje galės pabūti vienas ir atgauti emocinę kontrolę. renkite šeimos, susitikimą, kurio metu nustatytumėte namų taisykles ir visas pažeidimų pasekmes. Aprūpinkite kai kuriomis priemonėmis: žaidimo tešla, ar popierius, kad vaikas tai galėtų panaudoti plėšymui, kad taip jis galėtų nusiraminti, kai jis iš tiesų yra liūdnas ar įskaudintas.

10. Mokymasis, kad padaryti klaidą yra gerai.

Kai vaikas suklysta, visada jį/ją reikia padrašinti kad pabandytų padaryti dar kartą, arba tai darytų kitą kartą - nemenkinat jo. Pasakykite vaikui kai pats suklystate. Apkabinkite ir padrašinkite vaiką, kai jam ima sunkiai sektis. Pasiūlykite daug veiklos, kuri vaikui būtų sėkminga. Jei reikia išklauskite ir paguoskite.

11. Ugdyti savigarbos ir pasitikėjimo jausmą.

Matydamas ir žinodamas vaikas, kad ir jūs galite suklysti ir pabandyti dar kartą ugdo vaiko pasitikėjimą savimi. Priimkite vaiką tokį, koks jis ar ji yra ir kaip jis ar ji yra išsivystę. Turėkite kai kurias sunkesnes užduotis, kurios keltų jam/jai iššūkį ir išplėstų jų gebėjimą. Pasiūlykite naują ir įdomią patirtį, kuri sužadintų jų smalsumą pasimokyti daugiau. Domėkitės jo veikla, tai ugdyt pasididžiavimą savo atlikta veikla. Parodykite vaikui savo palaikymą ir švelnumą. Tikėkite savo vaiku ir leiskite jam/jai apie tai žinoti.

12. Pagarbos kitiems ugdymas ir supratimo jausmas.

Kalbėkite su vaiku apie pagarbos jausmą kitiems šeimos nariams ir kitiems žmonėms, kuriuos jie pažįsta, rodykite pagarbą kitų žmonių nuosavybei ir leiskite vaikui pajusti, kad jūs taip pat tikėtės iš vaiko pagarbos kitų žmonių nuosavybei. Vaikai geriausiai išmoka per pavyzdį, kurį jūs parodote.

Apžvelgus šiuos kelis siūlomus pratimus bei metodus, galime teigti, kad tiek užsienio literatūroje, tiek lietuvių literatūroje yra sakoma, jog vienas iš svarbiausių socialinių įgūdžių ugdymo žingsnių tai – pavyzdys. Ką vaikas mato, toks jo gyvenimo paveikslas ir formuojasi. Vėliau jį pakeisti yra labai sunku. Todėl siūloma nuosekliai apmąstyti savo gyvenimo vertybes, kuriomis remiantis mes ugdysime vaiką. Kokį gyvenimo pavyzdį jam rodysime ir ko reikalausime iš jo pačio. Mūsų vertybės ir gyvenimo modelis neturi skirtis nuo vaikui keliamų reikalavimų.

3.3. Programos „Zipio draugai“ , skirtos ikimokyklinio ir mokyklinio amžiaus vaikų socialinių įgūdžių ugdymui, analizė

Siekiant padėti vaikams, Lietuvoje jau devintus metus įgyvendinama tarptautinė ankstyvosios prevencijos programa „Zipio draugai“. Programos tikslas – padėti vaikams įgyti gebėjimų įveikti kasdienes sunkumus ir stresą, plėtoti jų socialinę kompetenciją.

Programos „Zipio draugai“ istorija.

Idėja sukurti programą, padedančią vaikams tapti atsparesniems įvairiems psichologiniams sunkumams, kilo tarptautinei organizacijai *Befrienders International*, kuri vienijo įvairiose šalyse veikiančias savanoriškas savižudybių prevencijos tarnybas. Šios Didžiojoje Britanijoje įsikūrusios organizacijos darbuotojai pastebėjo, kad žmonėms, kurie kreipiasi į jų tarnybas, išgyvendami krizes, dažniausiai sunku suvokti jiems kylančius jausmus ir rasti tinkamų sprendimų kilusioms problemoms įveikti. Remdamiesi tyrimais, rodančiais, kad 5-7 gyvenimo metais socialiniai ir sunkumų įveikimo įgūdžiai įgyjami sparčiausiai, *Befrienders International* kartu su savo bendradarbiais mokslininkais ėmėsi kurti specialiai tokio amžiaus vaikams skirtą programą. Tuo metu programa buvo pavadinta „Jaunąja Europa“.

1999m. prie bandomojo programos etapo prisijungė ir Lietuva: programos kūrėjai „Jaunąją Europą“ norėjo išmėginti skirtingo socialinio, ekonominio ir kultūrinio konteksto aplinkoje. Atlikus pakartotinį mokslinį programos efektyvumo vertinimą, buvo patvirtinta, kad ji padeda ugdyti vaikų sunkumų įveikimo įgūdžius ir gali būti įgyvendinama įvairioje socialinėje ir kultūrinėje aplinkoje. Nežymiai pakeitus metodiką, prasidėjo intensyvi programos plėtra. Kadangi susidomėjimas programa peržengė Europos ribas, nuspręsta pakeisti jos pavadinimą – taip „Jaunoji Europa“ tapo „Zipio draugais“. (I. Bieliauskienė, O. Monkevičienė, A. Okunauskienė, 2008)

Programos „Zipio draugai“ vykdymas Lietuvoje.

Viešoji įstaiga „Vaiko labui“ – tai nevyriausybinė, pelno nesiekianti organizacija, kurios tikslas – padėti Lietuvos vaikams išsiugdyti elgesio, emocinių ir socialinių sunkumų įveikimo gebėjimus, siekiant vaikų ir jaunimo emocinės ir psichikos sveikatos gerovės. Siekdama šio tikslo, VL kuria ir įgyvendina pedagogų kvalifikacijos tobulinimo, psichologų parengimo dirbti VL vykdomose programose, tėvų švietimo, savanorių mokymo programas ir projektus.

Programos „Zipio draugai“ esminės idėjos.

Pagrindinė programos „Zipio draugai“ idėja yra tokia: jei vaikus jau ankstyvoje vaikystėje pamažu išmokysime susidoroti su įvairiais sunkumais, tai labai tikėtina, kad jie tuos įgūdžius panaudos ir augdami bei jau būdami suaugę.

Programa parengta 5-7 metų įprastai augantiems ir bręstantiems vaikams. Šie vaikai mokomi reikšti savo jausmus, atpažinti juos, įvardinti juos, susidoroti su sunkiomis situacijomis pratybų metu bei realiame gyvenime. Tikima, kad tas vaikas, kuris pats gerai jausis, mokės įveikti problemas, bus draugiškesnis ir aplinkiniams, padės jiems susidoroti su gyvenimo sunkumais, labiau pasitikės savo jėgomis, bus atsparesnis aplinkos poveikiui. Taigi, Vaikai skatinami padėti ne tik sau, bet ir kitiems, kurie turi sunkumų.

Programa „Zipio draugai“ vykdoma darželiuose priešmokyklinėse grupėse arba mokyklose priešmokyklinėse grupėse ir pirmose klasėse. Programos trukmė – 24 savaitės. Kartą per savaitę vaikai dalyvauja viename 45 minučių užsiėmime.

Programos pagrindas yra šešių pasakojimų ciklas, kuris yra pavadintas „Zipio draugais“. Zipis yra vabaliukas, o jo draugai – keletas mažų vaikų. Pasakojimų veikėjai susiduria su įvairiais gyvenimo sunkumais: draugystės, bendravimo problemomis, vienatve, priekabiavimu, pokyčiais ir netektimis, išgyvena stiprius jausmus ir ieško būdų, padedančių įveikti problemas bei pasijusti geriau.

Užduočių tikslas – padėti vaikams pažinti ir suprasti savo jausmus bei elgesį.

Dalyvavimas programoje padeda vaikams geriau atpažinti ir įvardinti savo ir kitų jausmus, juos suvokti. Vaikas aiškiau supranta, ko nori jis ir ko nori draugas, mokosi išreikšti jausmus sau ir kitiems priimtinais būdais.

Siekama, kad vaikai suprastų, jog kiekvienas turi teisę jausti ne tik „teigiamus“, bet ir neigiamus jausmus, ir tai nėra negražu, nepriimtina ar gėdinga. Taip vaikai nustoja bijoti kalbėti apie „blogus“ jausmus su tėveliais, pedagogais, draugais, tampa atviresni.

Programa ypač naudinga tuo, kad vaikai kiekvieno užsiėmimo metu skatinami kartu ieškoti išeičių, kurios padėtų geriau pasijausti patiems sprendžiant kasdienius jų nesutarimus, konfliktus, erzimąsi, kritinę situaciją ir neįskaudinti kitų.

Ši programa naudinga kiekvienam vaikui. Geranoriškas vaikas, kuris auga palankiose šeimos sąlygose, t.y. neturi ypatingų sunkumų, mokosi bendrauti, susidoroti su kasdienėmis problemomis ir bėdomis, kitaip tariant, tobulina socialinius įgūdžius. O vaikas, kurio sąlygos šeimoje nepalankios, jį slegia, skaudina, taip pat ugdytis socialinius įgūdžius, t.y. bandys suvokti savo jausmus, ieškoti išeičių, kurios jam jau šiandien padėtų pasijusti geriau, išmoks priimti grupės draugų paramą, prašys pagalbos. Manoma, kad toks vaikas išmoks palankiai

bendrauti, nebus agresyvus, susiras draugų ir bus laimingesnis. Vaikas, kuris jau įpratęs manipuliuoti kitais vaikais ir suaugusiais, dažnai pratrūksta, pasielgia agresyviai, sužinos kitokių, pozityvių bendravimo būdų. Dalyvaujdamas pratybose, vaidmenų žaidimuose vaikas išbandys jų veiksmingumą, supras jų vertę, įsitikins, kad jie padeda palaikyti gerus santykius su kitais. Laukiamas rezultatas tas, kad paskui vaikas dažniau rinksis pozityvius bendravimo būdus.

Tarptautinis programos „Zipio draugai“ veiksmingumo vertinimas

Programa „Zipio draugai“ nuo kitų ankstyvosios prevencijos programų skiriasi tuo, kad jos veiksmingumas buvo pagrįstas moksliniais tyrimais.

Tyrimo rezultatai parodė, kad programa buvo sėkmingai įgyvendinta abiejose šalyse ir turėjo teigiamą įtaką vaikų gebėjimams įveikti kasdienius sunkumus:

- išaugo vaikų pasitikėjimas savimi ir savo gebėjimais;
- padidėjo atsparumas neigiamai aplinkos įtakai – vaikai išmoko laikytis savo nuomonės, pasakyti „ne“ rizikingiems pasiūlymams;
- patobulėjo gebėjimas susivaldyti – vaikai pradėjo kontroliuoti savo žodžius, veiksmus;

padidėjo empatiškumas – vaikai tapo jautresni draugų ir artimųjų emocinei būsenai bei problemoms;

- patobulėjo bendravimo ir bendradarbiavimo gebėjimai – vaikai tapo draugiškesni, gebantys drauge rasti išeitį, susitarti;

- padidėjo vaikų dėmesingumas;
- sumažėjo hiperaktyvaus, agresyvaus, nevaldomo elgesio atvejų.

Vaikai dažniau taikė išmuktų sunkumų įveikimo gebėjimus:

- atsiprašyti;
- pasakyti tiesą;
- pasikalbėti su draugu;
- apmąstyti problemą;
- stengtis išlikti ramiam.

Manome, kad tai labai naudinga ir prasminga programos pradinių klasių mokiniams, nes jų amžiaus vaikai yra patys imliausi aplinkai bei jiems daromam poveikiui. Būtų gerai jei ir daugiau būtų kuriama tokių ir panašių prevencinių programų. Nes „kaip ir prieš tai buvo minėta, svarbiau ne pakeisti jau nusistovėjusius įgūdžius, o daugiau dėmesio kreipti į neigiamų įgūdžių prevenciją. Ne veltui liaudies išmintis sako: „Lenk medį kol jaunas“.

Programos „Zipio draugai“ tęsinys yra antras žingsnis programa „*Second step*“. Ši programa yra paprasta, struktūruota ir ją lengva naudoti. Nuo 2004 metų šią programą pradėjo naudoti Paramos vaikams centras. Šios programos tikslas ir pagrindas yra toks pat, kaip ir prieš tai minėtos programos „Zipio draugai“. Mokytojai, kurie dirbo pagal šią programą patvirtino ilgalaikį jos veiksmingumą. Mokytojai teigė, jog mokiniai dirbę pagal šią programą tapo mažiau agresyvesni, išmoko sukaupti dėmesį, išmoko rasti sprendimo būdus be muštynių, tapo laisvesni, išmoko reikšti savo nuomonę ir net pradėjo geriau mokytis.

Mokytojui ši programa paranki tuo, jog ją lengva integruoti į ugdomąjį procesą (į pamokas). Taip pat labai šiuolaikiška tai, kad šios programos paketą sudaro ir DVD įrašai, o tai labai sudomina šiandieninius vaikus.

Peržvelgus visas šias programas, kurias siūlo tiek lietuvių autoriai, tiek užsienio, galima teigti, jog pasirinkimas tikrai pakankamai platus. Pasiūla tikrai yra nemaža, o taip pat ir pagalba mokytojui darbe. Svarbiausias mokytojo uždavinys atsirinkti tai, kas jo manymu yra tinkamiausia jo mokiniams bei priimtinausia jam pačiam. Apskritai skaitant literatūrą šiandien labai gausu straipsnių bei įvairių knygų, kuriose rašoma apie socialinius įgūdžius. Anksčiau buvo šiek tiek atsargiau apie tai kalbėta. Todėl labai svarbu nepasimesti literatūros gausoje ir atsirinkti tai, kas iš tikrųjų yra naudinga bei vertinga. Pasirinkus tam tikrą programą mokėti ją modifikuoti bei pritaikyti savo klasei. Todėl vienas iš svarbių klausimų – koks gi šiandien yra mokytojo vaidmuo ugdant socialinius įgūdžius?

3.4. Mokytojo vaidmuo ugdant mokinių socialinius įgūdžius

Apžvelgsime, kokį vaidmenį socialinių įgūdžių ugdyme skiria „Nacionalinis Tinklas Vaikų globos Ryšiams Newsletter Peggy Patten, M.Ed. Statewide Child Care Resource & Referral Training Coordinator Human Development ir Šeima“.

Vaikų priežiūros specialistai atlieka svarbų vaidmenį sveikų vaikų ugdyme. Auklėtojas padeda vaikams patiemis ugdytis sveikus kūnus, protus bei jausmus. Vienas iš svarbiausių įgūdžių, kurio mokytojas moko vaikus yra – bendravimas su kitais. Nesvarbu, kokie fiziniai ar protiniai yra vaiko gebėjimai, vaiko laimė ir sėkmė gyvenime daugiausiai priklausys nuo jo gebėjimo bendrauti su žmonėmis. Yra nemažai įvairių būdų padėti vaikams ugdyti socialinius įgūdžius. Vienas iš būdų nustatyti priimtinius elgesio taisyklių standartus. Tuo metu, jei nustatytas taisyklės mokytojas gali pakeisti, labai svarbu atsižvelgti į vieną iš trijų punktų. Jie yra:

- Mes turime gerbti save.

- Mes turime gerbti kitus.
- Mes turime gerbti daiktus.

Taisyklės, kurias jūs nustatote, turi būti dažnai kartojamos ir labai aiškios vaikams.

Antras būdas: mes žinome, kad socialiniai įgūdžiai koreguoja elgesį, kurį mes modeliuojame. Mes negalime prašyti vaikų, kad jie vieni su kitais elgtųsi padoriai, kai tuo pat metu patys su vaikais elgiamės nepagarbiai. Vaikai mokosi, stebėdami suaugusiuosius ir praktikuodami jų elgesį. Kiekvieną kartą, kai mes kalbame su vaikais maloniai, mes mokome juos, kaip maloniai kalbėti vieniems su kitais.

Trečias būdas: teigiamo elgesio skatinimas. Svarbių įgūdžių vaikai turi pasimokyti, jie turi suvokti kitų jausmus. Jie taip pat turi galvoti, kaip jų elgesys paveiks kitus. Labai maži vaikai neturi šio gebėjimo. Bet mes galime padėti jiems išmokti tai padaryti. Mes taip pat galime mokyti vaikus kaip įveikti sudėtingas situacijas pasirenkant tinkamus sprendimų būdus. Svarbu ne sakyti vaikui, kad jis – „privalo“, o mokyti jį kaip „privalėti“. Vaikai gali nuolat keistis. Vieni gali pasidalinti žaislus, kad kiekvienas turėtų, taip pat gali surasti būdą su žaislais žaisti kartu. O kiti vaikai tiesiog „užgrobia“ visus žaislus nuo kitų, arba trukdo kitiems vaikams, tokiu būdu taip pat parodydami, kad nori su jais žaisti. Bet jie nežino, kaip prisijungti prie grupės. Todėl reikia mokyti juos, kaip paprašyti žaisti kartu. Taip pat galima išmokyti vaikus žodžių, kuriuos jie galėtų panaudoti, kai yra skaudinami ar bauginami kitų vaikų.

Vaikui nuolat reikia suteikti grįžtamąjį ryšį pagiriant jį, jei jam puikiai pavyko susidoroti su situacija. Galutinis tikslas yra - vaikai, kad jiems pavyktų panaudoti naujus įgūdžius, kad jie natūraliai norėtų juos panaudoti. reikia nuolat planuoti, kaip galima būtų praktiškai įvertinti vaikų galimybes.

Paruoškite nuotraukas su veidais, kurie išreikštų skirtingas emocijas: laimę, pyktį, baimę, liūdesį, ar nuostabą. Parodykite veidus pusei grupės. Paprašykite, kad vaikai perteiktų emociją. Padiskutuokite apie tai, kaip jie sužinojo, kaip jautėsi asmuo nuotraukoje. Paklauskite, kodėl tas asmuo galėtų jaustis laimingas, liūdnas, piktas, ar išsigandęs. Šis pratimas padeda vaikams patiems išreikšti emocijas ir mokėti nustatyti kitų žmonių emocijas. Išrinkite penkis vaikus, kurie nenoriai dalinasi žaislais ar nesugeba įsijungti į žaidimą. Jūs galėtumėte panaudoti keturias marionetes, du automobilius, ar tris rutulius. Paprašykite, kad vaikai siūlytų variantus kaip galima pasidalinti žaislus. Padrąsinkite vaikus sakydami, kad visi jų pasiūlymai yra teisingi. Pabandykite "Įvertinimo ratą." Apibūdinkite vaikams šią veiklą sakydami, kad kartais sunku pasakyti žmogui, kas patinka, kokias savybes kitame vertiname. Kiekvieną dieną, duokite vienam vaikui užduotį, kuri bus įvertinta. Kiekvienas turi pasakyti

vieną žodį, kaip jie iš tikrųjų vertina tą asmenį ir ką apie jį mano. Ši veikla yra ypač gera tiems "nemėgstamiems - nemylimiems" vaikams. Tokiems vaikams retai rodomas vaikų ir suaugusių meilumas. Marionetės yra puikūs įrankiai mokant vaikus, kaip įveikti sudėtingas situacijas. Įtraukite vaikus į veiklą - vaidinti lėlėmis, apie tokias problemas, kurios susijusios su vaikų tarpusavio santykiais. Suvaidinkite su marionetėmis skirtingus problemų sprendimo būdus.

Šį klausimą taip pat nagrinėjo Thomas Stanley Kalifornijos įgūdžių mokymo asociacijoje.

Jo nuomone geras pedagogas turi būti bent kartą susirūpinęs dėl fakto, kad vaikai lanko mokyklą tam, kad išgyventų. Mokykla yra jų darbas, jų pragyvenimas, jų tapatumas. Todėl, esminis vaidmuo, kad mokykliniai žaidimai vaiko socialiniame vystymesi ir savivokoje turi būti pripažinti. Net jei vaikas patiria sėkmę klasėje, jo požiūrį apie mokyklą gali apibrėžti socialinės sėkmės, kurias jisai patiria laipsniškai. Daug ką mokytojas gali padaryti, kad auklėtų ir skatintų vaiko socialinį vystymąsi. Vaikai yra skirstomi į keturias pagrindines socialines kategorijas mokykliniame amžiuje:

- 1) ATSTUMTAS - vaikai, kurie nuolatos išjuokiami ir bauginami bendraklasių.
- 2) IZOLIUOTAS - vaikai, kurie yra ignoruojami bendraklasių ir nepakankamai įtraukti į socialinę mokyklos veiklą.
- 3) KONTROVERSIŠKI - vaikai, kurie turi būrį draugų, kuriuos sieja bendri interesai.
- 4) POPULIARUS - vaikai, kurie teigiamai bendrauja grupės viduje.

Daug vaikų su mokymosi sunkumais pasirodo atstumtųjų ar izoliuotųjų grupėse. Jų reputacija kaip "žemas vertinimas" persekioja juos visą mokyklinį gyvenimą. Mokytojui svarbu paaiškinti vaiko bendraklasiams, kad reikia jam padėti pasikeisti. Bausmė yra visiškai netinkamas metodas, norint priversti nebebauginti ir neatstumti. Tačiau, mokytojai gali padidinti vaiko autoritetą parinkdami keletą būdų:

- 1) Pirma, mokytojas turi tapti "talento skautu." Pastangos nustatyti išskirtinius sugebėjimus, hobius ar atstumto vaiko jėgas. Tai gali būti vykdoma per diskusijas, interviu ar apžvalgą. Kai tik mokytojas identifikuoja vaiko jėgas, viešai tai turi pasakyti. Padrąsinkite vaiką atnešti jo ypatingą daiktą į klasę ir jį demonstruojant pristatyti. Vaidindamas patyrusį vaidmenį, atstumtasis ar izoliuotas vaikas gali labiau savimi pasitikėti. Paskirkite atstumtąjį vaiką vadovauti klasėje, kad jo bendraklasiai taptų nuo jo priklausomi. Tai gali padėti tam, kad pakeltų jo autoritetą tarp bendraamžių, ir sulaukti jų pritarimo. Nepamirškite to, kad tai gali būti vaikui nežinomas vaidmuo, ir jam reikės jūsų pagalbos, kad garantuoti jo pasisekimą. Svarbiausia, mokytojas turi aiškiai parodyti pritarimą ir švelnumą atstumtajam vaikui. Tai

įrodo, kad vaikas yra vertas dėmesio. Mokytojas turi pasinaudoti savo padėtimi kaip lyderis, kad padidintų vaiko autoritetą. Mokytojas gali padėti vaikui, atskleisdamas jo tam tikrus bruožus, kurie yra priimtini ir žavingi jo bendraamžiams.

Svarbu, kad mokytojas pripažintų lemiamą vaidmenį, kurį užima vaiko tėvai ir broliai ugdant socialines kompetencijas. Paprašykite, kad jo tėvai apsilankytų mokyklos konferencijoje, kurioje aptariama vaiko socialinė padėtis ir poreikiai. Mokykla ir šeima turi dirbti kartu, kad garantuotų tikslingų įgūdžių sustiprinimo kontrolę. Socialiniai tikslai turi būti įtraukti į sąrašą ir prioritetus. Svarbu susitelkti ties maža intymi įgūdžių, tokių kaip - pasidalinimas ir keitimas paeiliui, užuot bandę tuo pačiu metu ugdyti visus socialinius įgūdžius.

Thomas Stanley nuomone, dirbant su ikimokyklinukais pedagogai yra ypač palankioje situacijoje, ugdant socialiai nekompetetingo vaiko pripažinimą. Demonstruodamas vaiko pripažinimą, nepaisant jo elgesio ar kalbos sutrikimų, mokytojas pastebi, kad jo požiūrį atspindi klasiokai. Pagrindinis mokytojo tikslas turėtų būti - skatinti vaiko, tinkamus jo amžiui, komunikacinius įgūdžius. Ši instrukcija turi būti pateikta teigiamu, palaikančiu ir priimančiu būdu.

Dirbant su pradinės mokyklos vaikais darbas organizuojamas atsižvelgiant į jų poreikius bei ugdomąją aplinką.

Paskirkite vaikui, turinčiam problemų, dirbti poroje su aukštą statusą turinčiu vaiku, kuris priims ir palaikys. Bendradarbiavimo ugdomoji veikla gali būti ypač efektyvi įtraukiant atstumtą vaiką į klasės veiklą. Ši veikla leidžia vaikui panaudoti jo stipriąsias puses, tuo pat metu ugdant jo socialinius įgūdžius. Mokytojas turi pastoviai ieškoti galimybės skatinti ir padrašinti tinkamą socialinę reakciją. Skatinkite vaikus dirbti porose, atliekant eksperimentus, tvarkant klasės stendus, ar suteikiant pagalbą klasės draugui. Vaikas stokojuantis socialinių įgūdžių, nuolatos patiria atstūmimą bet kokioje veikloje, kuri skirta grupių ar komandų pasiskirstymui. Šis pasiskirstymo procesas dažnai nustumia atstumtą vaiką į skausmingą padėtį "to, kurį pasirenka paskutinį." Išvenkite šito žeminimo ir neigiamų situacijų, iš anksto parinkdamas komandas ar traukdamas vardus iš skrybėlės. Šį veiksma reikia atlikti, kai lieka dar neišrinkti šeši ar aštuoni vaikai. Pasirinktinai paskirkite pusę vaikų vienai komandai ir likusius - kitai. Tai leidžia išvengti skausmingos padėties "to, kurį pasirenka paskutinį."

Stalo žaidimai ir kortų žaidimai gali būti efektyviai panaudoti, socialinio ugdymosi klasėje kontrolei ir auklėjimui. Tokia veikla reikalinga, kad vaikai galėtų panaudoti socialinių įgūdžių įvairovę. Šis malonus veiksmas taip pat gali būti panaudotas mokymosi įgūdžių skatinimui. Kadangi žaidimai dažnai motyvuoja vaikus, šis veiksmas gali būti panaudotas

kaip teigiamas skatintojas. Norint sulaukti rezultato, šį veiksmą reikia kartoti iki kelių kartų per savaitę.

Apžvelgus literatūrą galima teigi, kad socialiniai įgūdžiai ugdomi jau nuo pat ankstyvosios jaunystės. Jiems reikia palankių ugdymosi sąlygų šeimoje, vėliau darželyje, o po to ir mokykloje. Tam labai didelę reikšmę turi kuriamos ir esamos prevencinės programos. Jose daug rašoma apie tai, kad vaikui labai svarbu ugdyti(s) įvairius socialinius įgūdžius. Programose gausu įvairių būdų bei pasiūlymų, kaip galima būtų tai daryti. Vaikai ateidami į mokyklą atsineša įvairias problemas, kurias mes, mokytojai, privalome padėti jiems spręsti, išmokyti rasti tinkamus sprendimų būdus, jais pasinaudoti.

Išanalizavus mokytojo vaidmenį vaiko socialinių įgūdžių ugdymesi, galime teigti, jog mokytojo vaidmuo labai didelis. Jei mokytojas vaiko nemėgs, tai ir visa klasė to vaiko gali nemėgti. Jei mokytojas sakys, kad vienas ar kitas vaikas yra puikus, tai ir kiti vaikai jį priims kaip puikų mokinį bei klasės draugą. Taigi, neigiami mokytojo jausmai neturėtų būti deklaruojami klasės akivaizdoje. Mokytojas privalo sukurti tokį klasės klimatą, kad visi vaikai gerbtų vienas kitą, mokėtų gerbti vieni kitų daiktus, kad mokėtų priimti vieni kitus tokius, kokie jie yra ir tuo pačiu išmokyti tų gebėjimų, kurių jiems dar trūksta, tobulinti jau turimus, kad jie taptų įgūdžiais.

Apžvelgus nemažą dalį įvairių programų, pratimų, bei metodų, galima būtų manyti, jog mūsų mokytojai turėtų puikiai atlikti ugdomąjį darbą tobulinant vaikų socialinius įgūdžius, juolab, kad įrodėme, jog mokytojo vaidmuo šiame procese yra labai svarbus. Bet ar tikrai mokytojai naudojami visomis šiomis galimybėmis ugdydami vaikų socialinius įgūdžius? Ar jau sugebėjo mokytojai persiorientuoti iš ankstesnių prioritetų tokių, kaip - svarbiausia „medžiagos išėjimas ir prikišimas į vaikų galvas“, į tokius, kaip socialinių įgūdžių ugdymas bei mokymas pačiam mokiniui susirasti informaciją, mokėti ją apdoroti ir daryti išvadas? Svarbu išsiaiškinti, ar mokytojai yra pasirengę dirbti pagal jiems siūlomas programas, ar jie apskritai yra su jomis susipažinę. Taip pat įdomu sužinoti, ar mokytojai stebi savo mokinius, ar pažįsta kokių mokinių jų klasėje yra daugiau ir kokių socialinių įgūdžių jiems trūksta. Svarbu žinoti, ar mokytojai jau yra pasirengę dirbti pagal atnaujintas BP ir, ar žino koks vaidmuo skiriamas jose socialiniams įgūdžiams. Taip pat įdomu išsiaiškinti, ar mokytojai žino, kokiais būdais reikia remtis mokant socialinių įgūdžių, ir kokius metodus jie gali panaudoti tobulinant ugdymą šioje srityje.

Robert De Bruyn žodžiais tariant: atvykimas į mokyklą kiekvieną dieną gali tapti beviltiška užduotimi kai kuriems vaikams, ypač tiems, kurie neturi įgūdžių. O mes, mokytojai, esame to beviltiškumo sargybiniai.

4. MOKYTOJŲ POŽIŪRIO Į SOCIALINIŲ GEBĖJIMŲ UGDYMO PROBLEMAS TYRIMAS

4.1 Tyrimo apžvalga

Tyrimo tikslas: išanalizuoti pradinių klasių mokytojų požiūrį į socialinių gebėjimų ugdymo problemas.

Tyrimo imtis: 112 – pradinių klasių mokytojų.

Tyrimo metodai: mokytojų anketinė apklausa, kiekybinio tyrimo duomenų statistinė analizė ir apibendrinimo metodas.

Apžvelgus lietuvių ir užsienio mokslinę literatūrą tapo aišku, jog socialinių įgūdžių ugdymas – vienas iš prioritetų. Siekta išsiaiškinti, kaip patys mokytojai suvokia socialinių įgūdžių ugdymo svarbą, kaip pasirengę tam ir kokių problemų kyla ugdant socialinius įgūdžius. Tam, kad galima būtų apklausti kuo daugiau mokytojų, buvo pasirinktas anketavimo metodas.

Anketavimo tyrimas yra vadinamas diagnostiniu tyrimu. Duomenų rinkimui panaudoti klausimai: uždari ir atviri. Sudarant anketą buvo panaudotos nominalinės ir ranginės skalės. Šis metodas pasirinktas todėl, kad jis leidžia surinkti ir apibendrinti nuomonių įvairovę. Galima teigti, kad klausimynas sudarytas iš trijų pagrindinių blokų, kurie apjungia visus susijusius klausimus - 1) klausimai skirti išsiaiškinti, kaip pradinių klasių mokytojai suvokia, kas yra gebėjimas, o kas yra įgūdis. Ar susipažinę su atnaujintomis Bendrosiomis programomis; 2) klausimai skirti išsiaiškinti ar mokytojai žino socialinių įgūdžių pratybų planavimo nurodymus; kokių laikosi pagrindinių struktūrinio mokymo dalių socialinių įgūdžių ugdyme; koku elgesiu vaikai dažniausiai reaguoja į situacijas; ar ugdant socialinius įgūdžius naudoja paskatinimus ir kokius; 3) klausimai skirti išsiaiškinti ar mokytojai žino kokios yra siūlomos programos socialiniams įgūdžiams ugdyti; kokias naudoja savo darbe; kokius metodus taiko ir ką ugdo taikydami pasirinktus metodus (Priedas Nr. 1.). Skaičiavimams ir statistiniams vertinimams atlikti naudotasi SPSS (Statistical Package for the Social Science) programų paketo 8.0 ir 10.0 versija.

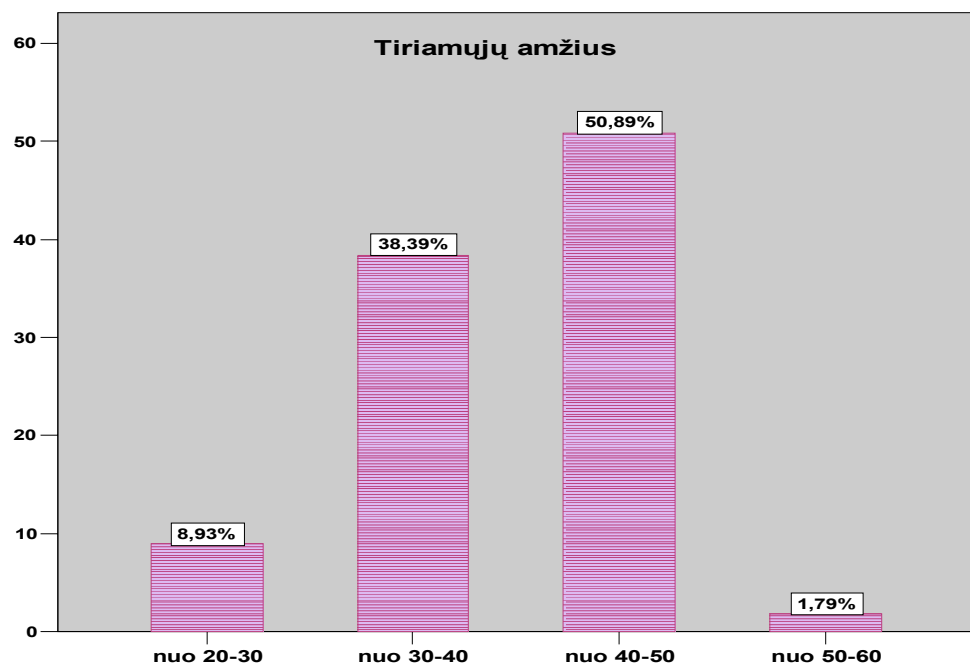
Skirtumams tarp grupių tyrimo duomenų tarpusavio ryšiui nustatyti naudotas X^2 (chi kvadrato) kriterijus. Šio testo taikymas leidžia nustatyti reikšmingumo lygmenį p . Kai reikšmingumo lygmuo $p < 0,05$ laikoma, kad skirtumas statistiškai reikšmingas. Kai $p < 0,001$

tai skirtumas labai ryškus. Kai reikšmingumo lygmuo $p < 0,0001$ tai nurodo visišką skirtumą. Kai reikšmingumo lygmuo $p > 0,05$ laikoma, kad skirtumai tarp dažnių yra statistiškai nereikšmingi (Bitinas, 2006). Tyrimas atliktas 2009 metų gruodžio – 2010 metų sausio mėnesiais.

4.2 Respondentų apibūdinimas

Mokytojams buvo išdalinta 112 klausimynų. Visi klausimynai buvo užpildyti ir gražinti (100%). Taigi atlikdami statistinius vertinimus laikysime, kad tyrimo imtį sudaro 112 elementų.

Visų tiriamųjų išsilavinimas aukštasis. Visi tyrime dalyvavę respondentai yra moterys. Mokytojų amžius svyruoja nuo 20 iki 60 metų. Daugiausiai tiriamųjų buvo nuo 40 iki 50 metų amžiaus, šiek tiek mažiau nuo 30 iki 40 metų amžiaus (Paveikslas 1.)

Paveikslas 1. Tiriamųjų amžius.

4.3 Tyrimas - pradinių klasių mokytojų požiūris į socialinių gebėjimų ugdymo problemas.

Analizuojant pedagoginę bei psichologinę literatūrą buvo pastebėtas ryškus skirtumas tarp to, kaip įvardinami socialiniai įgūdžiai. Vieni autoriai juos vadina – gebėjimais, kiti – įgūdžiais. Todėl teorinėje dalyje pirmiausia buvo analizuojami apibrėžimai: kas yra gebėjimas, o kas yra įgūdis. Buvo išskirtas pagrindinis skirtumas, kad gebėjimas – tai įgimta, o įgūdis – tai gebėjimo tobulinimas iki automatizuoto veiksmo.

Norint išsiaiškinti, kaip pradinių klasių mokytojai supranta gebėjimo ir įgūdžio sąvokas, anketoje buvo užduotas toks klausimas: kaip paaiškintumėte gebėjimo ir įgūdžio sąvokas? Mokytojai turėjo parašyti savo nuomonę. Visi respondentai atsakė teisingai:

gebėjimą apibūdino, kaip:

- mokėjimą;
- ugdomi, lavinami gabumai;
- individualūs gabumai;
- tai, kas įgimta;
- mokėjimas atlikti tam tikrą veiksmą;

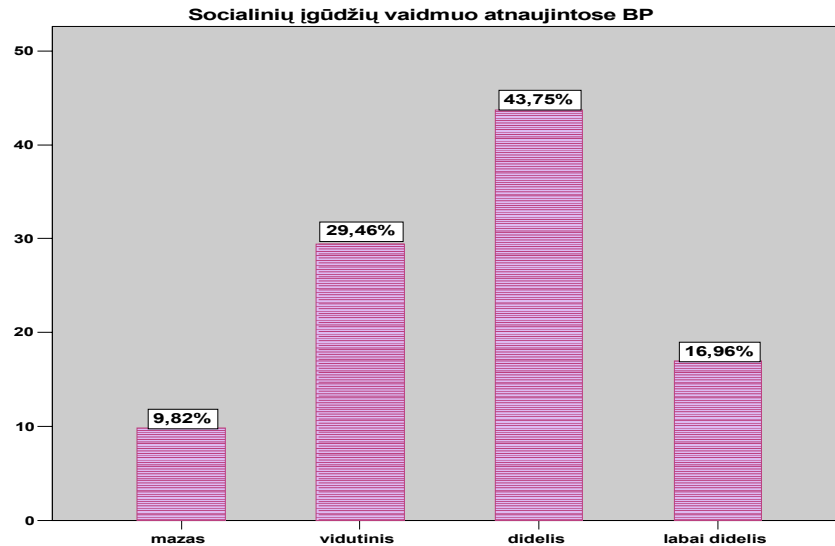
įgūdį apibūdino, kaip:

- automatizuotą veiksmą;
- mokėjimo automatizavimas;
- įgyjami gebėjimai;
- kartojimu įgytas gebėjimas.

Atsižvelgiant į teorinėje dalyje nagrinėtą medžiagą ir šio klausimo gautus rezultatus galime teigti, kad mokytojai supranta ir skiria šias dvi sąvokas, kaip skirtingus veiksmus.

Norint įvertinti, kaip mokytojai susipažinę su atnaujintomis BP ir, ar gerai išanalizavę socialinių įgūdžių ugdymo integraciją į mokomąjį procesą, anketoje buvo suformuluotas klausimas su galimais pasirenkamais atsakymais, kuriuos respondentas savo nuožiūra galėjo pasirinkti. Atsakymai buvo ranginio pobūdžio:

- mažas - beveik neminimas jų ugdymas BP;
- vidutinis - minimas jų ugdymas kai kuriuose mokomuosiuose dalykuose;
- didelis minimas - jų ugdymas daugiau nei pusėje mokomųjų dalykų;
- labai didelis - minimas jų ugdymas visuose mokomuosiuose dalykuose.

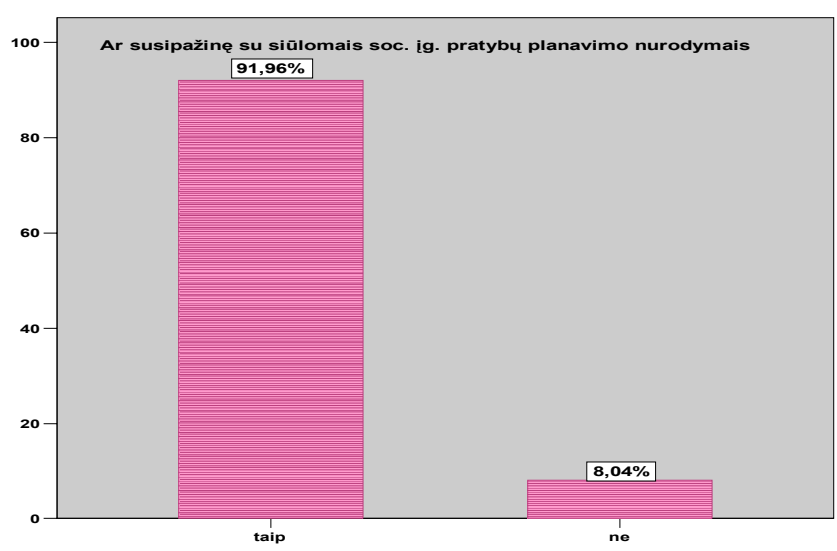
Paveikslas 2. Socialinių įgūdžių ugdymo svarba mokymo procese atnaujintose BP.

Įvertinus respondentų atsakymus paaiškėjo, kad dauguma apklaustųjų mano, kad atnaujintose BP socialinių įgūdžių ugdymui skiriamas pakankamai didelis vaidmuo. Duomenys pateikti 2 paveiksle.

Kadangi teorinėje dalyje buvo nagrinėtos atnaujintos BP, tai galime teigti, kad iš tikrųjų socialinių įgūdžių ugdymui skiriamas pakankamai didelis dėmesys. Iš to galime spręsti, kad dauguma mokytojų yra pakankamai gerai susipažinę su atnaujintomis BP. O taip pat galima manyti, jog tam mokyklose buvo atliktas puikus vadybinis darbas – mokytojų supažindinimui su atnaujintomis BP ir jų analizavimui.

Norint išsiaiškinti, ar pradinių klasių mokytojai yra susipažinę su siūlomais socialinių įgūdžių pratybų planavimo nurodymais, buvo pateiktas toks klausimas į kurį atsakant respondentai turėjo galimybę pasirinkti vieną iš atsakymo variantų:

- taip
- ne

Paveikslas 3. Žinojimas apie socialinių įgūdžių pratybų planavimo nurodymus.

Įvertinus respondentų atsakymus paaiškėjo, kad didžioji dalis apklaustųjų teigia, jog yra susipažinę su šiais nurodymais. Duomenys pateikti 3 paveiksle.

Kadangi teorinėje dalyje buvo išskirti ir pristatyti šie nurodymai tai galima manyti, jog mokytojai tikrai juos žino. Juolab, kad toks didelis procentas apklaustųjų taip ir atsakė. Bet tam, kad įsitikinti ar tikrai kalba eina būtent apie šiuos nurodymus buvo pateiktas ir kitas klausimas.

Kitas klausimas buvo tiems respondentams, kurie į prieš tai buvusį klausimą atsakė „taip“. Jame buvo klausiama, kokių pagrindinių struktūrinio mokymo dalių laikosi mokytojai organizuodami socialinių įgūdžių ugdymo pratybas. Šio klausimo forma buvo atvira. Atsakymo variantą reikėjo įrašyti patiems respondentams. Taigi, atlikus šio klausimo analizę paaiškėjo, kad:

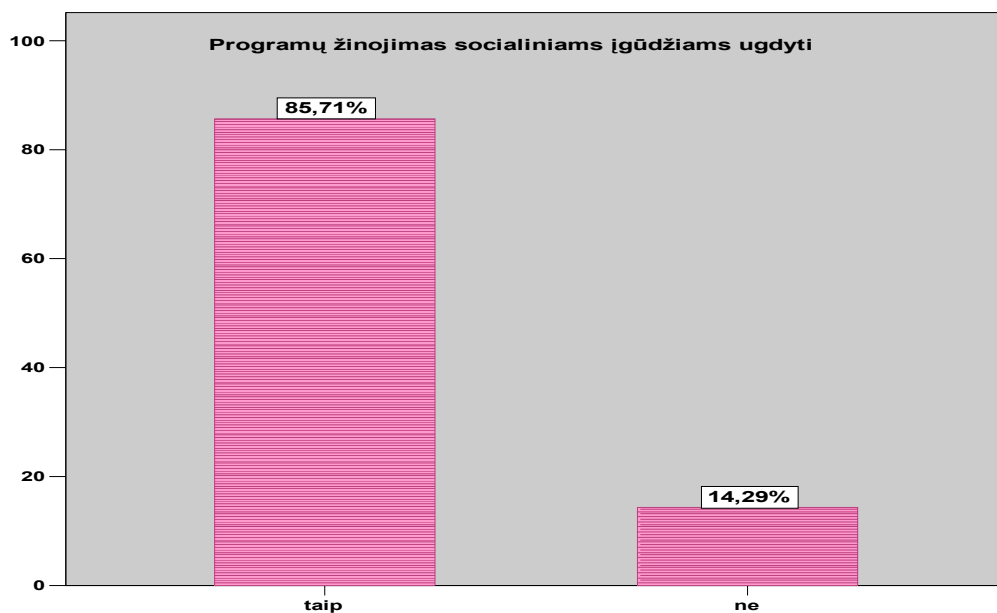
- dauguma mokytojų atsakė, jog jie laikosi tokios pačios užsiėmimų planavimo struktūros, kaip ir planuodami pamokas bei kitus užsiėmimus. Ir sukonkretino atsakymus iš smulkindami:

- *pradžia (pasirinkto įgūdžio pristatymas bei jo aiškinimasis)*
- *eiga (pasirinktos užsiėmimo formos pravedimas)*
- *pabaiga (apibendrinimas bei užsiėmimų analizė)*

Iš to galime teigti, kad tokia darbo forma atitinka siūlomo planavimo formas. Pritrūko tik vieno dalyko, nė vienas iš respondentų nepaminėjo, kad užduoda namų užduočių, o tai siūloma nurodymuose. Siūloma tam, kad vaikas galėtų įtvirtinti tą įgūdį gyvenimiškoje aplinkoje, o ne tik užsiėmimų metu. Ir labai svarbu, kad aptarus namų užduotis vaikas būtų

paskatintas už atliktą darbą. Taip po truputį formuojamas noras stengtis tinkamai elgtis ir dažniau.

Norint išsiaiškinti, ar respondentai susipažinę su siūlomomis socialinių įgūdžių ugdymo programomis, buvo užduotas klausimas: kokias programas socialiniams įgūdžiams ugdyti Jūs žinote ir kokias taikote savo darbe? Atsakymų variantus respondentai turėjo įrašyti

patys.

Paveikslas 4. Socialinių įgūdžių ugdymo procentinis programų žinojimas

Išanalizavus gautus atsakymus pastebėjome (Paveikslas 4), jog dauguma apklaustųjų visgi yra susipažinę su siūlomomis programomis socialiniams įgūdžiams ugdyti. Net 85,71% mokytojų įvardino tokias programas, kaip:

- Socialinių įgūdžių ugdymo vadovas;
- Žipio draugai;
- Įveikiame kartu.
- Second step
- Gyvenimo įgūdžių ugdymas. Pradinėse klasėse.

Bet, net 14,29% apklaustųjų vis dar nežino įvairių siūlomų programų, nes šie respondentai įvardino tokias programas:

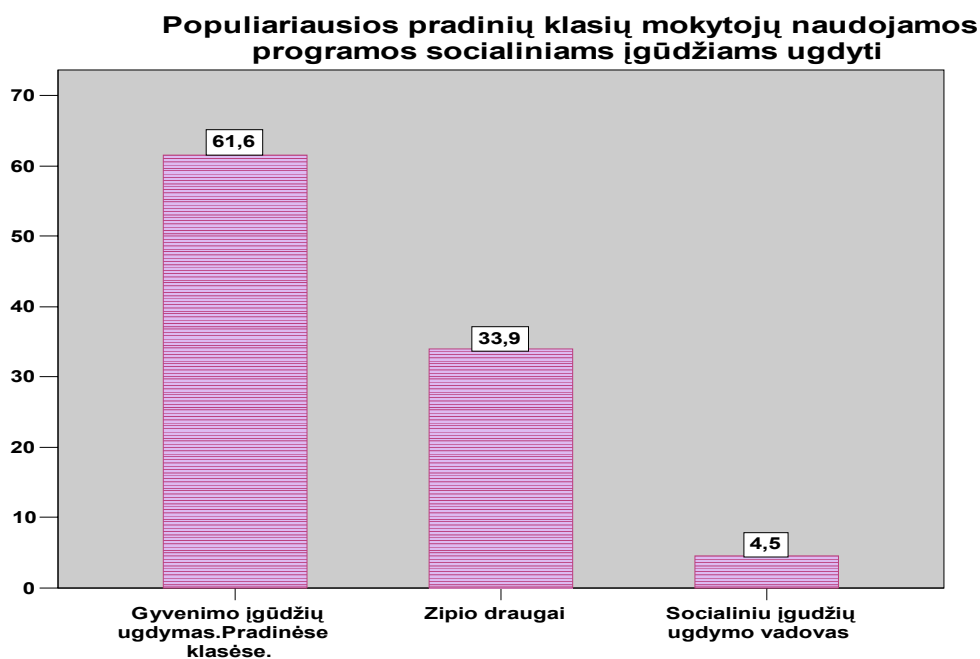
- Bendrosios programos;
- Išsilavinimo standartai..

Galima teigti, kad dauguma dirbančiųjų mokytojų stengiasi tobulėti kartu su visuomene ir jos keliamais reikalavimais. Ieško naujovių, būdų, metodų, kaip įgyvendinti naujai išskeltus ugdymo proceso tikslus.

Socialinių įgūdžių ugdymui yra sukurta nemažai programų, kuriomis gali remtis pradinė klasių mokytojai juos ugdydami. Jau teorinėje dalyje buvo apžvelgtos ir analizuojamos šios programos:

- „Socialinių įgūdžių ugdymo vadovas“,
- „Zipio draugai“,
- „Iveikiame kartu“,
- „Gyvenimo įgūdžių ugdymas. Pradinėse klasėse“ , .

Atsakydami į antrą klausimo dalį, apklausoje dalyvavusieji respondentai turėjo įrašyti savo variantą, kokias programas naudoja savo darbe.

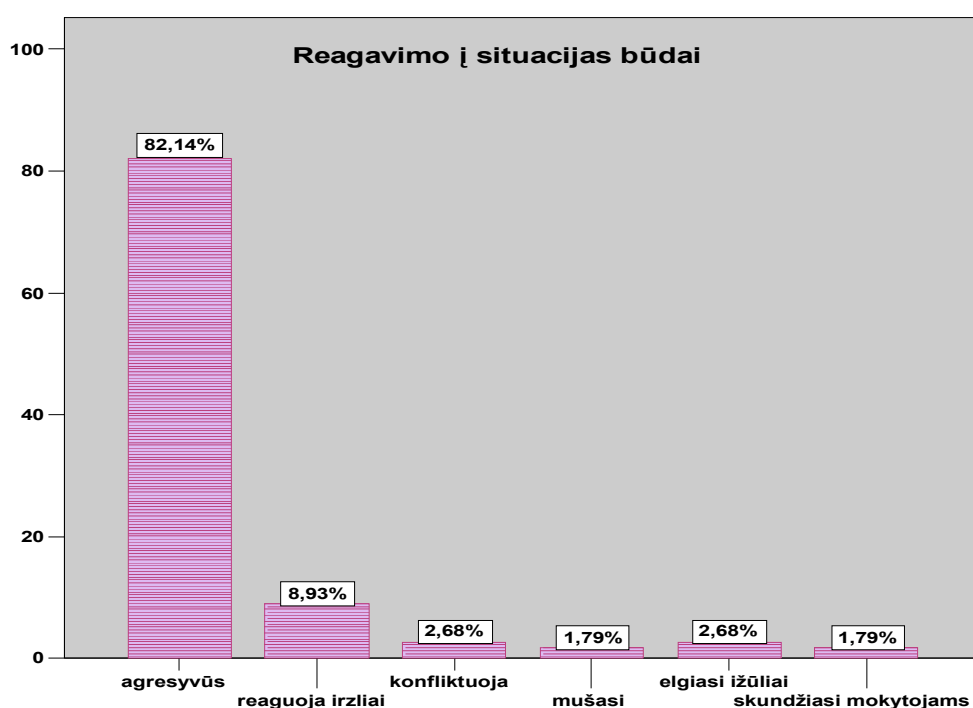
Paveikslas 5. Socialinių įgūdžių ugdymo programų naudojimas.

Tyrimo duomenys taip pat rodo, kad populiariausiai naudojamos ir žinomiausios programos pradinė klasių mokytojams yra „*Gyvenimo įgūdžių ugdymas. Pradinėse klasėse*“ (61,6%) ir „*Zipio draugai*“ (33,9%) . Taip pat žinoma, nes paminėta, bet galbūt mažiau naudojama, buvo programa „ *Socialinių įgūdžių ugdymo vadovas*“ (4,5%). Bet akivaizdu, kad mokytojai nėra susipažinę su visomis siūlomomis socialinių įgūdžių ugdymo

programomis, nes pavyzdžiui programos „Secand step“ nepaminėjo nė vienas, nei tarp žinomų, nei tarp naudojamų.

Norint įvertinti, ar nuo pedagogų amžiaus priklauso programų žinojimas atliktas X^2 testas. Testo rezultatai parodė, kad priklausomybė tarp šių kintamųjų yra statistiškai reikšminga. ($X^2=58,181$; $df=6$; $p=0,000$; $p<0,05$)

Buvo atliktas tyrimas apie vaikų reagavimo į situacijas būdus. Tam buvo pateiktas anketoje klausimas, kuriame respondentai turėjo įrašyti, jų manymu, tinkamą atsakymą: kokių elgesiu dažniausiai mokykloje vaikai reaguoja į konfliktines situacijas? Duomenys pateikti 6 paveiksle.

Paveikslas 6. Mokykloje dažniausiai pasitaikantys vaikų reagavimo į situacijas būdai

Atlikus mokytojų nuomonės, apie mokinių reagavimo į situacijas būdų analizę, paaiškėjo, kad dabar mokyklose daugiausiai agresyvių mokinių, taip mano net 82,14% apklaustųjų. Likusieji 17,86% mano, kad:

- vaikai jaučiasi atstumti, todėl dažnai būna viskuo nepatenkinti ir reaguoja irzliai;
- nemoka spręsti iškilusių problemų, konfliktuoja;
- kuo jaunesni mokiniai, tuo agresyviau reaguoja į konfliktines situacijas;
- vaikai dažnai puola muštis, bartis, taikių būdų spręsti problemą nieiško, yra priešiški

vienas kitam, elgiasi įžūliai;

- juokiasi vieni iš kitų, skundžia mokytojams.

Gavus tokius tyrimo rezultatus vertėtų susimąstyti. Reikėtų, kad kiekvienas iškeltų sau klausimą, „Kodėl tiek daug agresyvių vaikų mokykloje?“. Bet atsižvelgiant į teorinėje dalyje nagrinėtą medžiagą, kurioje buvo teigiama, kad didžiausią vaidmenį mažo vaiko ugdymesi atlieka šeima bei aplinka, kurioje jisai auga, galima būtų teigti, kad ta agresija ateina kartu su vaiku jau iš šeimos. Todėl svarbu yra ieškoti būdų, kaip padėti tokiems vaikams, kaip ugdyti jų socialinius įgūdžius. Tam ir yra kuriamos įvairios programos, kurios gali padėti mokytojui organizuojant mokymo(si) procesą. Bet, prieš tai analizuoto anketos klausimo rezultatai parodė, kad mokytojai nežino visų siūlomų programų. Galime teigti, jog tai ne tik mokytojų kaltė, bet ir mokyklų vadovų vadovavimo trūkumai, nes ne visi dirbantys mokytojai gali, žino ir turi galimybę pasiekti visą teikiamą informaciją, kartais juos reikėtų informuoti bei nukreipti tinkama linkme.

Išanalizavus literatūra, teorinėje dalyje buvo išskirti keturi pagrindiniai socialinių įgūdžių mokyme naudojami būdai, tai:

- modeliavimas (įgūdis demonstruojamas);

- vaidmenų atlikimas (vaikai patys jį išmėgina žaisdami, vaidindami įvairias situacijas);

- grįžtamasis ryšys (kiti grupės nariai bei vadovai dalijasi nuomone apie tai, kaip vaikui sekėsi – pagiria, paskatina);

- išmokto elgesio perkėlimas (pagrindinis žingsnis nuolat skatinti mokinį panaudoti naujai išmoktą įgūdį gyvenimiškose situacijose).

Norint išsiaiškinti ar mokytojai savo darbe naudojami šiais mokymo būdais, anketoje buvo pateiktas toks klausimas: kokius mokymo būdus naudojate socialinių įgūdžių ugdyme (pvz.: modeliavimas). Atsakymų variantą turėjo įrašyti patys respondentai.

Apibendrinus ir atlikus gautų rezultatų analizę, paaiškėjo, kad dauguma mokytojų iš tikrųjų savo darbe taiko šiuos mokymo būdus socialinių įgūdžių ugdymui:

- **modeliavimas** (tai vienas iš daugiausiai pasirinktų atsakymo variantų. Matyt dėl to, kad buvo pateiktas, kaip pavyzdys);

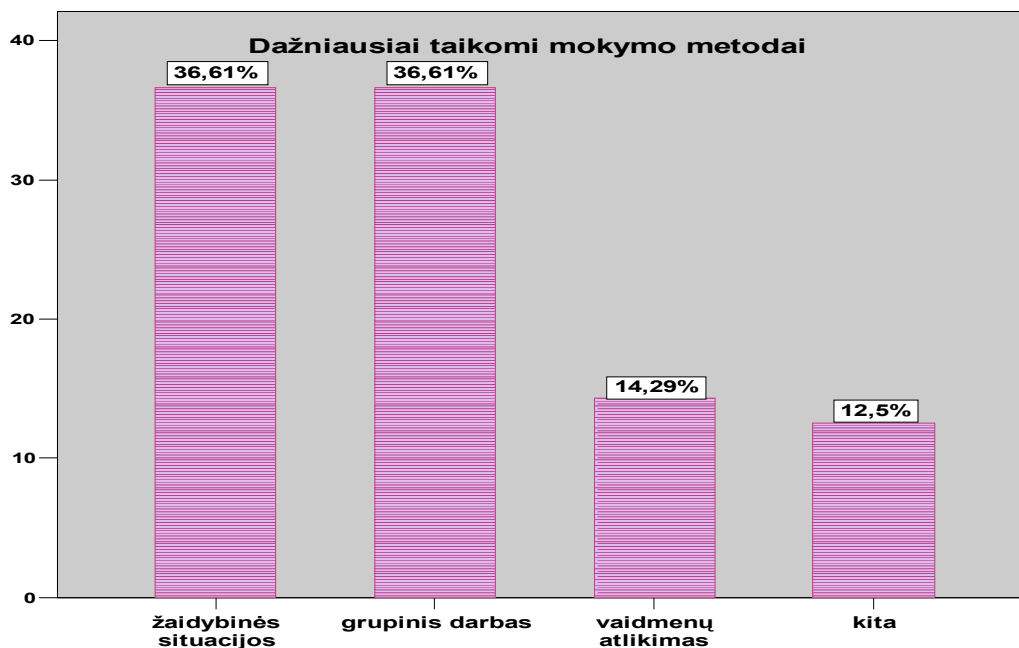
- **situacijos vaidinimas, ar matyto veiksmo suvaidinimas** (atkartojimas);

- **analizė ir apibendrinimas to, ką mokėsi;**

- **nuolatinis** (kasdieninis) **kartojimas ir priminimas to, ką mokėsi.**

Galima teigti, kad tai atitinka literatūroje išskirtus būdus. Skiriasi tik būdų formuluotė.

Apžvelgus ir išanalizavus mokslinę literatūrą bei atnaujintas BP paaiškėjo, jog socialinių įgūdžių ugdymui skiriamas pakankamai didelis dėmesys. Norint išsiaiškinti, kokį dėmesį skiria mokytojai socialinių įgūdžių ugdymui mokymo procese, bei kokius metodus taiko, anketoje buvo pateiktas klausimas – kokių metodų taikymas Jūsų nuomone, labiausiai skatina įvairių socialinių įgūdžių ugdymą? Klausimo forma buvo atvira, respondentai atsakymą turėjo įrašyti patys. Duomenys pateikti paveiksle.

Paveikslas 7. Mokytojų dažniausiai taikomi mokymo metodai socialinių įgūdžių ugdymui.

Išanalizavus gautus rezultatus aiškiai matyti, kad dažniausiai naudojami metodai, socialinių įgūdžių ugdymui, mokymo procese yra:

- žaidybinės situacijos;
- grupinis darbas;
- vaidmenų atlikimas .

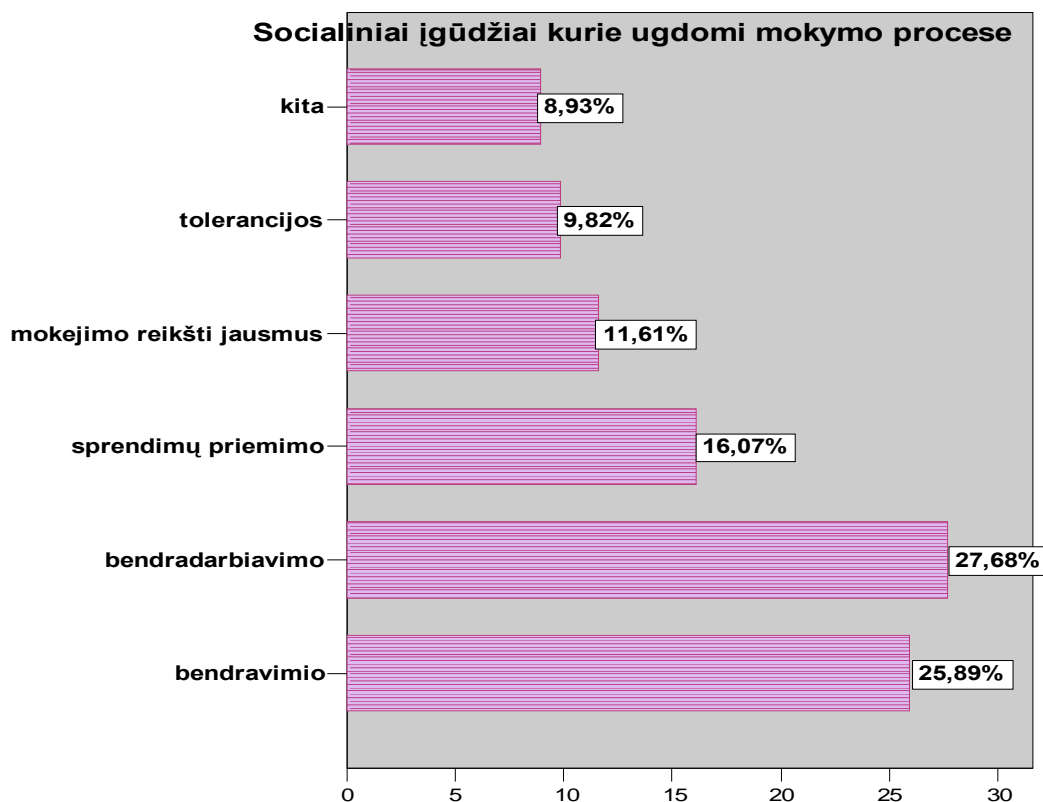
Taip pat mažiau taikomi bet buvo paminėti (12,5%) ir tokie metodai kaip:

- ekskursijos;
- inscenizavimas;
- minčių lietus;
- viktorinos;
- sakinių pabaigimo metodas;

- diskusijos metodas;
- projektų metodas.

Visus šiuos metodus galima įvardinti vienu pavadinimu – aktyvaus mokymo metodai. Paskutiniu metu jie iš tikrųjų tapo labai populiarūs. Jų taikymas skatina mokinių mokymosi motyvaciją bei socialinių įgūdžių ugdymąsi, o taip pat ir teorinėje dalyje, nagrinėjant atskiras socialinių įgūdžių ugdymo programas, buvo pastebėtas vienas iš siūlomų variantų ir metodų – aktyvaus mokymo metodai. Galima būtų teigti, kad mokytojai renkasi tinkamus mokymo metodus socialinių įgūdžių ugdymui. Bet, gauti rezultatai rodo, jog yra metodų, pavyzdžiui toks kaip inscenizavimas, kurių naudojimas mokymo procese skatina mokymąsi spręsti problemas įvairiose situacijose, bet mokytojai juos naudoja gan retai.

Tam, kad įsitikint, kaip patys mokytojai supranta šių metodų taikymą, kam, jų nuomone, jie naudoja šiuos metodus, ką siekia ugdyti naudodami juos ugdymo procese? Anketoje buvo pateiktas klausimas – kokius socialinius įgūdžius siekiate ugdyti naudodami pasirinktus metodus (kuriuos nurodė patys apklaustieji prieš tai buvusiame klausime)? Duomenys pateikti 8 paveiksle.

Paveikslas 8. Socialiniai įgūdžiai, kurie ugdomi mokymo procese taikant įvairius mokymo metodus.

Atlikus šio klausimo analizę paaiškėjo, kad mokytojai daugiausiai, mokymo procese naudodami įvairius mokymo metodus, siekia ugdyti šiuos socialinius įgūdžius:

- bendravimo;
- bendradarbiavimo;
- sprendimų priėmimo;
- mokėjimo reikšti jausmus;
- tolerancijos.

Taip pat tarp minėtų ugdomų įgūdžių (8,93%), buvo ir tokie kaip – savęs pažinimo, gyvenimo sunkumų įveikimo, kitų gerbimo, įgūdžiai reikalingi kasdieniniame gyvenime.

Nagrinėjant pedagoginę ir psichologinę literatūrą socialiniai įgūdžiai buvo suskirstyti į penkias pagrindines grupes, tai:

- 1) savęs pažinimas;
- 2) bendravimas;
- 3) bendradarbiavimas;
- 4) sprendimų priėmimas;
- 5) gyvenimo sunkumų įveikimas.

Atsižvelgiant į gautus šio nagrinėto klausimo rezultatus galime teigti, kad mokytojai remdamiesi turimomis žiniomis bei patirtimi, įvairius mokymo metodus naudoja tikslingai. Nes jų išvardinti socialiniai įgūdžiai, kuriuos jie stengiasi ugdyti mokymo procese, sutampa su teorinėje dalyje išskirtomis pagrindinėmis grupėmis.

Tyrimas parodė, jog pagrindinis įgūdis, kurį mokytojai stengiasi ugdyti tai bendradarbiavimo. Galima būtų daryti tokią išvadą, kad mokytojai skirdami didžiausią dėmesį šio įgūdžio ugdymui stengiasi sukurti palankų klasės klimatą bendravimo atžvilgiu. Kad jie moko vaikus būti bei dirbti grupėje, o tai padės jiems gyventi ir realizuoti save visuomenėje. Juolab, kad klasėje mokosi ne vienas vaikas, o daug, todėl jie ir turi išmokti būti kartu.

Analizuojant mokslinę literatūrą buvo pastebėtas toks svarbus akcentas, kaip vaikų skatinimas įvairiais būdais. Tai labai svarbus momentas, nes vaikai, ypatingai pradinėse klasėse, deda daugiau pastangų atlikti vienam ar kitam darbui tuo atveju jei už tai kažką gauna. Ir visai nesvarbu ar tai materialus, ar socialinis paskatinimas. Tai priklauso nuo pačio žmogaus, kaip jam atrodo tinkamiau skatinti vaiką. Ypatingai ugdant socialinius įgūdžius, labai svarbu kiekvieną kartą pagirti vaiką už tinkamai pasirinktą situacijos sprendimo būdą, už tinkamą elgesį vienu ar kitu atveju. Būtina kiekvieną kartą stengtis pastebėti gerus vaikų poelgius, nes tada vaikas supranta, koks jo elgesys yra geras ir, kaip jam reikia tinkamai elgtis.

Kadangi paskatinimas už tinkamą elgesį yra labai svarbus, buvo įdomu išsiaiškinti, kokias dažniausiai paskatinimo priemones naudoja mokytojai pradinėse klasėse ugdydami vaikų socialinius įgūdžius. Todėl anketoje ir buvo pateiktas toks klausimas su galimais pasirinkimo variantais:

- materialius paskatinimus
- socialinius paskatinimus.

Atlikus apklausą ir išanalizavus gautus atsakymus, paaiškėjo, kad visi tyrime dalyvavusieji respondentai atsakė, jog dažniausiai naudoja socialinius paskatinimus. Tai reiškia – „socialinius paskatinimus“ pasirinko 100% apklaustųjų (Lentelė 1).

Lentelė 1. Dažniausiai naudojamos paskatinimo rūšies procentinė išraiška.

	Materialius paskatinimus	Socialinius paskatinimus	Viso
Kokią dažniausiai naudojate paskatinimo rūšį?	0,00%	100%	100%

Apibendrinant gautus rezultatus, galima teigti, kad pradinių klasių mokytojai yra susipažinę su atnaujintomis BP, o tai parodo ir mokyklų aukštą vadybos lygį, nes imliai ir nuosekliai taikomos naujovės. Taip pat iš gautų rezultatų matyti, jog mokytojai stengiasi, kaip įmanoma geriau organizuoti ugdymo ir mokymo procesą neatsiejant vieno nuo kito. Galime teigti, kad mūsų mokyklų bei mokytojų veikla ir darbai organizuojami tinkamai.

IŠVADOS

1. Išanalizavus literatūrą galima teigti, kad laikui bėgant keitėsi visuomenė bei jos poreikiai. Kartu su visuomenės pokyčiais nuolat vyko ir švietimo reformos. Pagrindinis švietimo reformos padarinys yra tas, kad pasikeitė požiūris į mokinį. Mokinys, ugdymo procese, virto iš pasyvaus į aktyvų proceso dalyvį. Pasikeitė požiūris į tai, kad svarbiau ne „prikimšti“ mokinių žinių, o išmokyti aktyviai veikti ugdymo procese. Vienas iš pagrindinių uždavinių tapo socialinių įgūdžių ugdymas. Išsiaiškinus, kas tai yra, galima sakyti, kad tai gebėjimai – reikalingi žmogui, kaip augančiam ir bręstančiam demokratinėje valstybėje, atitinkantys galiojančias socialines normas, užtikrinantys savęs įtvirtinimo galimybių panaudojimą (elgesio; bendravimo; jausmų suvokimo; savikontrolės; streso įveikimo). Peržvelgus, kaip skirstomi šie gebėjimai, buvo išskirtos 5 pagrindinės grupės: savęs pažinimo; bendravimo; bendradarbiavimo; sprendimų priėmimo; gyvenimo sunkumų įveikimo.

2. Išanalizavus atnaujintas Bendrąsias programas aiškiai matyti, kur link vyko pasikeitimai. Labai daug dėmesio šiose programose skiriama įvairių kompetencijų ugdymui. O kompetencijų ugdymas padeda vystyti socialiniams įgūdžiams. Apžvelgus visų mokomųjų dalykų programas matome, kad kiekvienoje iš jų yra įtrauktas socialinių įgūdžių ugdymas. Tik tai yra pritaikyta dalykui, kurio bus mokoma, bei atsižvelgiama į vaikų amžių, jų poreikius ir šiandieninius visuomenės reikalavimus. Kadangi šiandieninė visuomenė yra vadinama informacine visuomene, tai daugelio dalykų programose šie reikalavimai ir atsispindi. Labai populiariai ir plačiai imta naudoti ir integruoti į visus įmanomus mokomuosius dalykus informacinės technologijos, nepamąstant apie tai, kad galbūt dėl jų plataus vartojimo mūsų vaikai ir netenka pamažu tam tikrų komunikavimo įgūdžių.

3. Išstudijavus mokslinę literatūrą, kuri nagrinėja socialinių įgūdžių ugdymą, galima teigti, kad dabartiniams vaikams reikalinga pagalba ugdant socialinius įgūdžius. Socialinių įgūdžių stoka griauna vaikų pasitikėjimą savimi, apsunkina draugų susiradimo galimybes, menkina bendravimo įgūdžius, o visa tai mažina gyvenimo kokybę. Nors vaikai ateidami į mokyklą jau turėtų turėti tam tikrų įgūdžių, bet daugėjant asocialių šeimų mes sulaukiame mokinių, kurie stokoja elementariausių gyvenimiškų įgūdžių. Todėl mokytojui atsiranda papildomas darbas – mokyti vaikus to, ko jiems labiausiai reikia. Todėl ir yra pateikiama vis daugiau įvairių būdų, kaip tai galima padaryti. Kuriamos įvairios programos, kurių dėka mokytojai gali tobulinti vaikų socialinius įgūdžius. Taip pat pastebėtas ir svarbus mokytojo vaidmuo mokinių socialinių įgūdžių ugdyme(si).

4. Atlikus anketinę mokytojų apklausą, bei išanalizavus anketų rezultatus aiškiai matyti, kad mokytojai skiria gebėjimo ir įgūdžio sąvokas ir yra susipažinę su atnaujintomis BP. Taip pat gauti tyrimai parodė, jog mokytojai yra pakankamai gerai susipažinę su socialinių įgūdžių pratybų planavimo nurodymais, nes pakankamai tiksliai išvardino struktūrinio mokymo dalis kurių laikosi ugdydami mokinių įgūdžius.

Gauti rezultatai parodė, kaip mokytojai pasirengę ugdyti mokinius pagal keliamus šiuolaikinius reikalavimus. Dauguma mokytojų domisi pasikeitimais ir naujovėmis. Jie taip pat ieško būdų, kaip ugdyti mokinius, kad paruošti juos gyvenimui su būtinais ir privalomais gebėjimais. Tai rodo jų domėjimasis įvairiomis programomis, kurios padeda ugdyti socialinius įgūdžius, taip pat ir jų naudojimas ugdymo procese. Bet tyrimas parodė, kad mokytojai žino ne visas (greičiausiai jie žino tik labiausiai paplitusias programas, o naujausių mažiau) programas ir taiko ne visas. Vaikams labai reikalingas yra šių programų pritaikymas, nes kaip rodo tyrimas, jie yra agresyvūs, irzlūs, negeba susitarti, agresyviai reaguoja į konfliktines situacijas, nemoka išvengti konfliktų - neieško kompromiso.

Klausimai apie ugdomąją veiklą mokymo procese parodė, kad mokytojai labai stengiasi mokymo procesą padaryti kuo įdomesnį ir naudingesnį mokiniui. Tam jie naudoja daug įvairių mokymo metodų. O naudodami mokymo metodus skatina socialinių įgūdžių lavinimą bei lavinimąsi. Ir, nepamiršdami to, kad vaikui labai svarbu paskatinimas, visada stengiasi paskatinti socialiniais paskatinimo būdais.

REKOMENDACIJOS

Išsiaiškinus socialinių įgūdžių sampratą bei klasifikaciją, išanalizavus atnaujintas BP bei lietuvių ir užsienio mokslinę, psichologinę literatūrą, kuri nagrinėja socialinių įgūdžių ugdymo programas, ir ištyrus pradinio ugdymo pedagogų požiūrį į socialinių įgūdžių ugdymo problemas galima teikti mokykloms šias rekomendacijas:

1. Atsižvelgiant į atnaujintas BP ugdomąjį procesą organizuoti taip, kad mokinys būtų aktyvus jo dalyvis, o ne „indas informacijai prikimšti“. Integruoti socialinių įgūdžių ugdymą į visus mokomuosius dalykus atsižvelgiant į jų turinį bei programą.

2. Tikslingiau informuoti mokytojus apie naujausias programas skirtas socialinių įgūdžių ugdymui. Mokytojams reikėtų atsakingiau planuoti ugdomąjį procesą renkantis įvairias programas bei darbo metodus. Taip pat apmąstyti, kokius socialinius įgūdžius ugdyti vienu ar kitu būdu – rinktis įvairesnį siūlomų būdų spektrą, ugdyti daugiau socialinių įgūdžių ne vien tik bendradarbiavimą.

3. Atkreipti dėmesį į tai, jog pastaruoju metu labai padaugėjo agresyvių vaikų ir stengtis išsiaiškinti viso to priežastis. Taip pat ieškoti būdų, kaip galima būtų išmokyti vaikus bendrauti, nuraminti, ieškoti kompromiso, tartis. Atkreipti dėmesį į tai, kokiose šeimose vaikai gyvena ir ieškoti būdų padėti toms šeimoms, kurioms reikalinga pagalba.

LITERATŪROS SĄRAŠAS:

1. A. Maslow, Motyvacija ir asmenybė, V., 2006.
2. B. Bitinas, Hodegetika. V., 2004.
3. C. M. Charles, Pedagoginio tyrimo įvadas, V., alma littera, 1999.
4. . G. Kvieskienė, Pozityvioji socializacija, MM serijos (mokslinės monografijos), V., Leidykla, 2005.
5. G. Kvieskienė, Socializacijos pedagogika (įvadas į socialinę pedagogiką), Mokymo priemonė socialinės pedagogikos studentams, V., 2000.
6. G. Petty, Šiuolaikinis mokymas, praktinis vadovas, V., Tyto Alba, 2007.
7. I. Bieliauskienė, O. Monkevičienė, A. Okunauskienė, Programa „Zipio draugai“, Pedagogų rengimo seminaras: medžiaga pedagogui, VšĮ „Vaiko labui“, Kronta, 2008.
8. I. Leliūgienė, Socialinė pedagogika, Vadovėlis, Kauno technologijos universitetas, K., Technologija, 2003.
9. I. Kaffemanienė, I. Burneckienė, Specialiųjų poreikių vaikų žaidimo gebėjimų ugdymas, Šiaulių universiteto leidykla, 2001.
10. J. Pikūnas, A. Palujanskienė, Asmenybės vystymasis, K., 2001.
11. K. Paterson, Pasiruošk... Dėmesio... Mokyk!, kaip per penkias minutes sužadinti norą mokytis, V., Tyto Alba, 2002.
12. Lietuvos respublikos švietimo ir mokslo ministerija, Gyvenimo įgūdžių ugdymo programa, Vilnius, ŠCA, 2004.
13. Lietuvos respublikos švietimo ir mokslo ministerija, Gyvenimo įgūdžių ugdymas. Pradinės klasės, Vilnius, ŠCA, 2004.
14. L. Jovaiša, Edukologijos pradmenys, Š., 2001.
15. L. Jovaiša, Enciklopedinis edukologijos žinynas, Vilnius, Gimtasis žodis, 2007.
16. L. Jovaiša, Pedagogikos terminai, Kaunas, Šviesa, 1993.
17. L. Braukylienė. Šeimos vertybės ir socialinis ugdymas, Žvirblių takas, 2008, Nr. 4,
18. M. Teresevičienė, G. Gedvilienė, Mokymasis bendradarbiaujant, V., Garnelis, 1999.
19. M. Lukšienė, Jungtys, Vilnius, Alma littera, 2000.
20. N. Sturlienė, Tiltai, Paauglių socialinių įgūdžių ugdymo programa, Specialiosios pedagogikos ir psichologijos centras, Kaunas, 2007.
21. Pradinio ir pagrindinio ugdymo bendrosios programos, Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija, Švietimo plėtotės centras, Vilnius, Švietimo aprūpinimo centras, 2008.

22. Socialinių įgūdžių ugdymo vadovas, pradinė klasių moksleivių įgūdžiams lavinti, Lietuvos respublikos švietimo ir mokslo ministerija Pedagoginis psichologinis centras, Vilnius, 2001.
23. T. Leonavičienė, SPSS programų paketo taikymas statistiniuose tyrimuose, V., 2007.
24. V. Aramavičiūtė, Auklėjimas ir dvasinė asmenybės branda V., 2005.
25. V. Lepeškieienė, Humanistinis ugdymas mokykloje, V., 1996.
26. Vilniaus pedagoginis universitetas, Socialinės pedagogikos katedra, Socialinis ugdymas III, V., 2000..
27. Doc. Dr. Ona Monkevičienė. Vaiko emocinis ir socialinis brandumas mokyklai, Žvirblių takas 2002, Nr. 4.
28. V. Grakauskaitė, N. Kropaitė. Moksleivių socialinių įgūdžių lavinimas, Žvirblių takas, 2004, Nr. 4.
29. A. Taylor de Faoite, From Playing to Play Therapy: A Model for Intervention. Journal of Child Centred Practice: Vol. 5 N 2, 121-137, 1988.
30. Developing social skills. National network for child care, 1996, [interaktyvus], [žiūrėta 2009-05-16]. Prieiga per internetą:
<http://www.nccc.org/Guidance/dc14_develop.social.skill.html>
31. Help your child learn to Develop Social Skills. Develop Social Skills, 2007, [interaktyvus], [žiūrėta 2009-05-16]. Prieiga per internetą:<<http://www.meddybemps.com/7.27.html>>
32. Ask Our Expert: High School Students and Adult Literacy Programs. National Center for Learning Disabilities, 2009, [interaktyvus], [žiūrėta 2009-05-16]. Prieiga per internetą:
<http://www.nclld.org/index2.php?option=com_content&do_pdf=1&id=320>
33. The Teacher's Role in Developing Social Skills. Richard D. Lavoie, [interaktyvus], [žiūrėta 2009-05-16]. Prieiga per internetą:
<<http://www.kidsource.com/LDA-CA/teacher.html>>
34. FACS: Skills (Independence). UTAH EDUKATION NETWORK, 2002, [interaktyvus], [žiūrėta 2009-05-16]. Prieiga per internetą:
<<http://www.cloudnet.com/~edrbsass/affectiveeducation.html>>
35. Vaikų ir paauglių psichikos sveikata Europos sąjungoje po plėtros: efektyvios politikos ir praktikų sukūrimas, [interaktyvus], [žiūrėta 2010-04-16]. prieiga per internetą:
<http://www.camhee.eu/Vaiko_labui_>

SUMMARY

Vilma Subačienė master paper work: „*Teachers' attitude towards the problems of social skills development*“

Supervisor Senior lecturer Doc. A. Žemguliene, Vilnius Pedagogical University, Department of Educational Basics. 2010m.

The subject of the research is primary school teachers' attitude towards the issues of social skills training.

The question of the research is how social skills are developed.

The aim of research is to analyse the conception of social skills development as well as primary school teachers' attitude towards the issues of social skills training.

The tasks of research are:

1. To unclosethe conception of social skills and their classification.
2. To analyse the role of social skills in the Curriculum Framework.
3. To analyse Lithuanian and foreign scientific literature on social skills development.
4. To analyse primary school teachers' attitude towards the issues of social skills development as well as to carry out the evaluation of the questionnaire.

The methods of research: teachers' questionnaire, statistical analysis of the data of the quantitative research and the method of generalization.

Target group of the research: 112 primary school teachers.

The paper work deals with the topic of social skills training in primary classes. The relevance of social skills training is predicated on the statement that social skills being trained in primary classes enhance child's future socialization. Nowadays, the main goal worldwide is for as many children as possible to gain higher social skills not by mechanical reproduction of knowledge but by its application for solving new problems and transferring it to others. This kind of learning goals particularly highlights collective (group and team) activities where communicative and co-operative skills are of great relevance. Current society is fast-moving and communicating, so these skills are likely to be even more needed in future. Therefore, teaching to find oneself and others is very important in primary classes.

The research presented in the master paper work shows the ways to find out whether primary school teachers are acquainted with social skills training: how they define abilities and skills, whether they have considered the Curriculum Framework (2008) in this aspect, what social skills training programmes they know and apply, how schoolchildren react in

different situations. The answers show that not all available social skills training programmes are being used by teachers and some of them (e.g. Second Step) are not even well-known. However, teachers are using a lot of various methods to develop social skills. Furthermore, there are a lot of aggressive students in schools who need teachers and parents' help as well as help from society.

P R I E D A I

Priedas Nr. 1

MOKYTOJŲ ANKETA

GERBIAMAS MOKYTOJAU(-A),

Vilniaus pedagoginio universiteto Edukologijos katedra atlieka socialinių įgūdžių ugdymo problemų pradinėse klasėse tyrimą. Tyrimo tikslas – išsiaiškinti, kaip Jūs ugdote vaikų socialinius įgūdžius. Prašytume atsakyti į visus klausimus. Anketa anoniminė, bus naudojami tik apibendrinti duomenys.

Visi Jūsų atsakymai yra labai svarbūs. Mes vertiname Jūsų laiką bei pastangas, dėkojame už Jūsų bendradarbiavimą ir pagalbą.

Ačiū!

Magistrantė Vilma

1. Kaip paaiškintumėte gebėjimo ir įgūdžių sąvokas?

(Atsakymą įrašykite)

2. Koks Jūsų manymu socialinių įgūdžių vaidmuo atnaujintose Bendrosiose programose?

(mažas – beveik neminimas jų ugdymas BP; vidutinis – minimas jų ugdymas kai kuriuose mokomuosiuose dalykuose; didelis – minimas jų ugdymas daugiau nei pusėje mokomųjų dalykų; labai didelis – minimas jų ugdymas visuose mokomuosiuose dalykuose).

(Tinkamą atsakymą pažymėkite X)

- mažas
- vidutinis
- didelis
- labai didelis

3. Ar esate susipažinę su siūlomais socialinių įgūdžių pratybų planavimo nurodymais?

(Tinkamą atsakymą pažymėkite X)

- taip
- ne

4. Organizuodami socialinių įgūdžių ugdymo pratybas, kokių laikotės pagrindinių struktūrinio mokymo dalių?

(Atsakymą įrašykite)

5. Kokias programas socialiniams įgūdžiams ugdyti Jūs žinote ir kokias taikote savo darbe?

(Atsakymą įrašykite)

<u>Kokias programas žinote?</u>	<u>Kokias programas taikote savo darbe?</u>

6. Kokių elgesiu dažniausiai mokykloje vaikai reaguoja į konfliktines situacijas ?

(Atsakymą įrašykite)

7. Kokius mokymo būdus naudojate socialinių įgūdžių ugdyme (pvz.: modeliavimas)?

(Atsakymą įrašykite)

8. Įrašykite, kokių metodų taikymas, Jūsų nuomone, labiausiai skatina įvairių socialinių įgūdžių ugdymą (Jums priimtinausi ir dažniausiai taikomi Jūsų pamokose)?

(Atsakymą įrašykite)

9. Kokius socialinius įgūdžius siekiate ugdyti naudodami, prieš tai buvusiam klausime, nurodytus metodus?

(Atsakymą įrašykite)

10. Kokią dažniausiai naudojate paskatinimo rūšį?

(Atsakymą įrašykite)

- materialius paskatinimus
- socialinius paskatinimus

11. Jūsų lytis?

(Tinkamą atsakymą pažymėkite X)

- vyras
- moteris

12. Jūsų amžius?

(Tinkamą atsakymą pažymėkite X)

- nuo 20-30
- nuo 30-40
- nuo 40-50
- nuo 50-60
- nuo 60-70